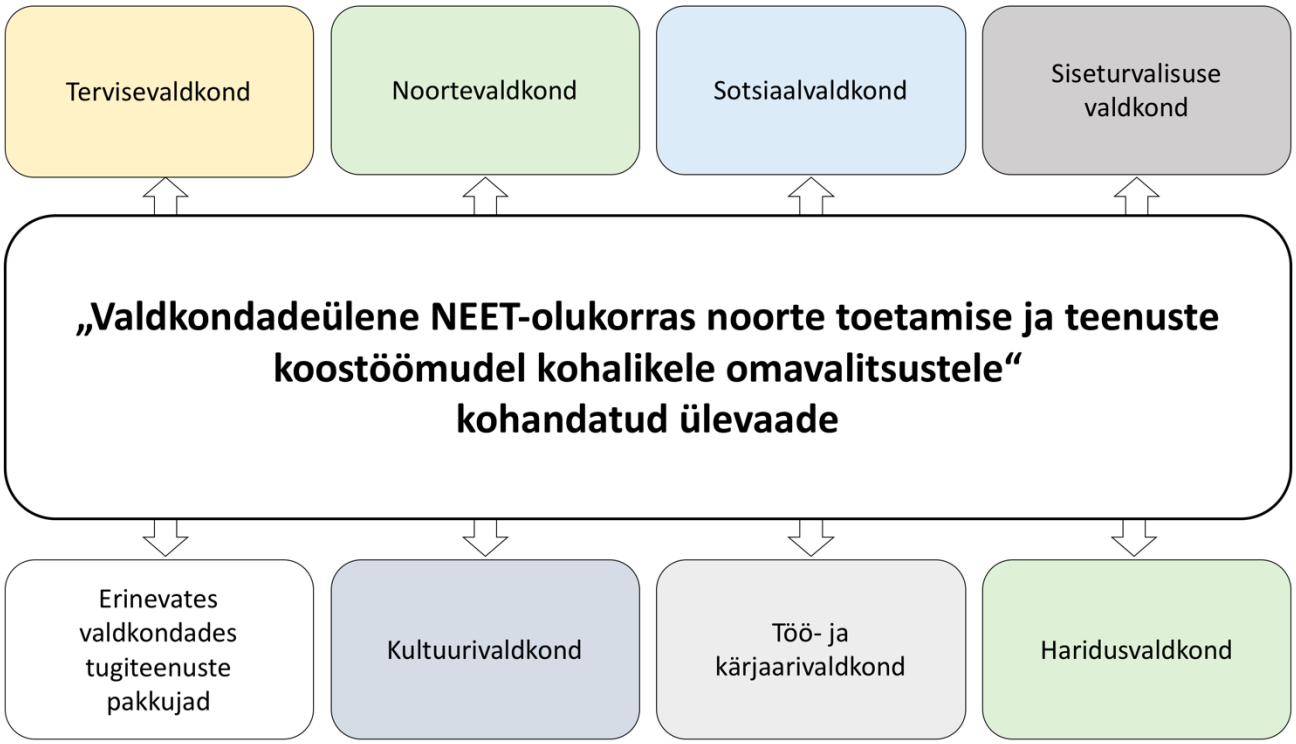

Haridus- ja Noorteamet
Sotsiaalkindlustusamet

2021

Sisukord

Sissejuhatus **3**

Visuaal 1: Mudeli kirjeldamisega seotud teemad **4**

Visuaal 2: Mudeli elluviimisega seotud tegurid, millega tuleb arvestada noorte toetamisel **5**

Mudeli kirjelduses kasutatavad terminid **6**

Sihtrühm **8**

Eesmärgid **10**

Aluspõhimõtted **11**

Koostöömudeli loomine ja rakendamine **12**

ETAPP 1: Koostöömudeli võrgustiku moodustamine ja ressursside tagamine 13

Tuumikgrupi soovituslik meeskond on alljärgnev: 17

ETAPP 2: Sihtrühma liikmete kaardistamine ja noorteni jõudmine 21

2.1 NEET-riskis noored 21

2.2 NEET-olukorras noored 21

ETAPP 3: Noortega koostöö 24

3.1 Kontakti loomine 24

3.2 Vajaduste selgitamine ja eesmärkide seadmine 24

3.3 Noore tegutsemine oma sihtide suunas 25

3.4 Toe pakkumine, sh tugitegevuste vahendamine 26

3.5 Vajadus(t)e lahenemise hindamine 26

3.6 Järelsuhtlus ja -tugi 27

ETAPP 4: Koostöömudeli kui terviku hindamine 28

ETAPP 5: Koostöömudeli arendamine 29

Noorte lood ja toetamise näited **29**

Mudeli elluviimiseks vajalike ressursside ja näitajate eeldused kuue persoona näitel **36**

Sissejuhatus

Käesolev dokument on suunatud noori toetavatele institutsioonidele. Tegemist on kohandatud versiooniga Haridus- ja Noorteameti poolt läbi viidud hanke „NEET-olukorras noortele toe pakkumiseks tuleviku koostöömudeli loomine teenusedisaini meetodil“ tulemusel valminud „Valdkondadeülene NEET-olukorras noorte toetamise ja teenuste koostöömudel kohalikele omavalitsustele“[1] mudeli kirjeldusest. Mudeliloome ja selle rakendamine on üks osa Noortegarantii Eesti tegevuskava 2027 tegevustest.

Kohandatud ülevaade toob esile lahendusviisi, kuidas erinevate osapoolte koostöös võimalikult tõhusalt toetada omavalitsuste tasandil NEET-olukorras noori ning jõuda sihtrühma vaatest võimalikult sujuva protsessini.

Käesolevas dokumendis on kasutatud peamiselt originaaltekste, mille juurde on lisatud mõningaid viiteid ja jooniseid. Originaaljoonised on eraldi märgitud. Dokumendi esimeses osas on kirjeldatud mudeliga seotud üldisi näitajaid ja põhimõtteid (vt Joonis 1) ning teises osas on kirjeldatud mudeli elluviimise loogikat (vt Joonis 2). Käesolev dokument on pidevas muutumises ja hetkeversioon on avaldatud 11.01.2022 seisuga.

Mudeli lisana on leitavad kuus noore lugu[2] ja toetamise näidet ning kuue näite alusel loodud visuaal, mis aitab mõista mudeli elluviimiseks vajalike eeldusi omavalitsuses.

Hanke teostasid Sotsiaalse Innovatsiooni Labor MTÜ, Stories For Impact OÜ ja Rakendusliku Antropoloogia Keskus MTÜ. Koosloome protsessi juhtis Rasmus Pedanik (Sotsiaalse Innovatsiooni Labor). Rasmus Pedaniku ja Jaan Apsi poolt juhituna toimus kuus koosloome töötuba, milles osales kokku 30 inimest 16 institutsioonist (Sotsiaalministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Sotsiaalkindlustusamet, Haridus- ja Noorteamet (sh Rajaleidja keskuste esindaja), Eesti Töötukassa, Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus (Noorte Tugila), Johannes Mihkelsoni Keskus, Omanäolise Kooli Arenduskeskus (STEP-programm), Eesti Noorteühenduste Liit, Põltsamaa Vallavalitsus, Viimsi Vallavalitsus, Elva Vallavalitsus, Narva Linnavalitsus, Viljandi Linnavalitsus, Tallinna Linnavalitsus, Pärnu Linnavalitsus).

Tulevikumudeli kirjelduse sünteesis ja koostas koosloomeprotsessi tulemustest Jaan Aps. Kvalitatiivse uuringu teostasid Jaanika Jaanits (Rakendusliku Antropoloogia Keskus) ja Evelin Kostabi (Sotsiaalse Innovatsiooni Labor). Persoonad ja klienditeekonnad koostasid uuringute ja töötubade sünteesist Evelin Kostabi ja Jaanika Jaanits. Materjalid kujundas Jaanus Kaasik (Sotsiaalse Innovatsiooni Labor).

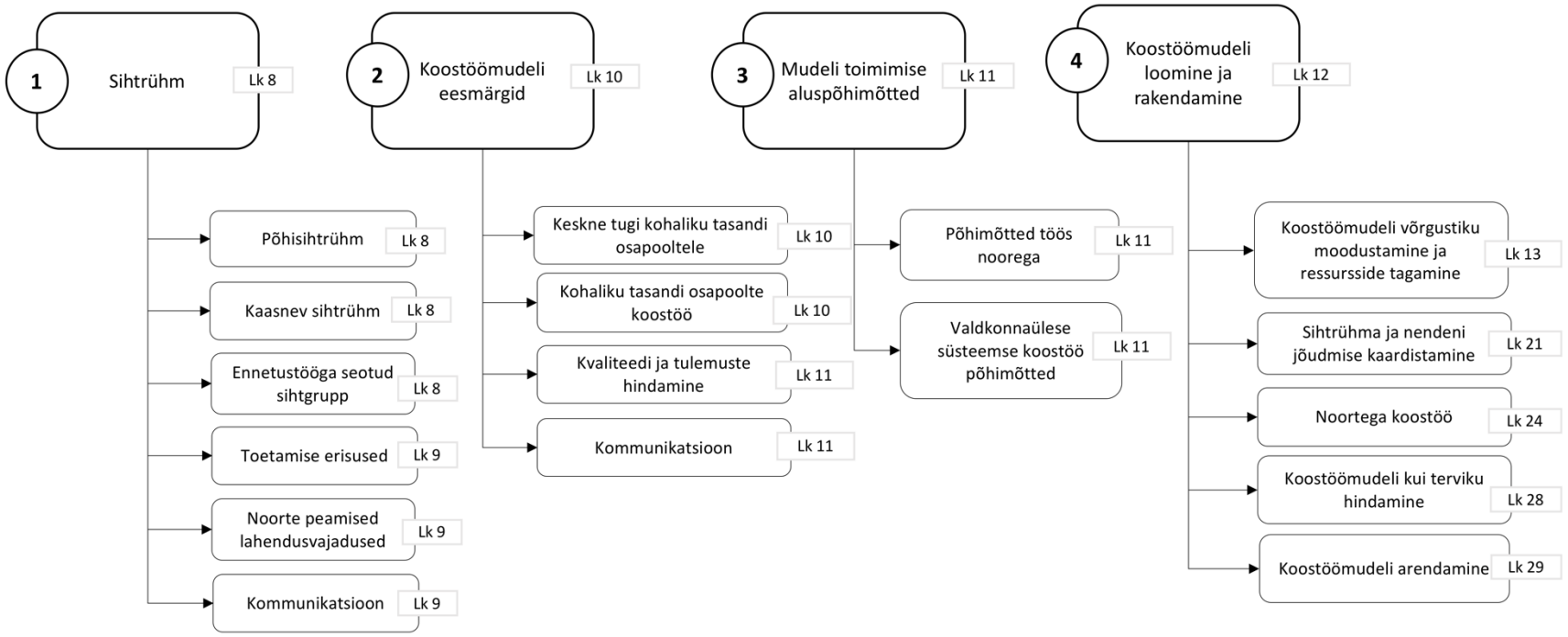
Mudeli loomist rahastatakse Euroopa Liidu Sotsiaalfondi struktuuritoetuste vahenditest ning Haridus- ja Noorteameti eelarve kaudu haridus- ja teadusministri 29.06.2015.a käskkirja nr 281 „Toetuse andmise tingimuste kehtestamine tegevuse „Tõrjutusriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine“ elluviimiseks“ raames.

[1] Pedanik, R., Aps, J., Jaanits, J., Kostabi, E., Kaasik, J. 2021. Valdkondadeülene NEET-olukorras noorte toetamise ja teenuste koostöömudel kohalikele omavalitsustele. Haridus- ja Noorteamet.

[2] 6 persoonat, mis on loodud kvalitatiivse uuringu tulemusel 15 NEET-olukorras noortega intervjuu põhjal

Visuaal 1: Mudeli kirjeldamisega seotud teemad

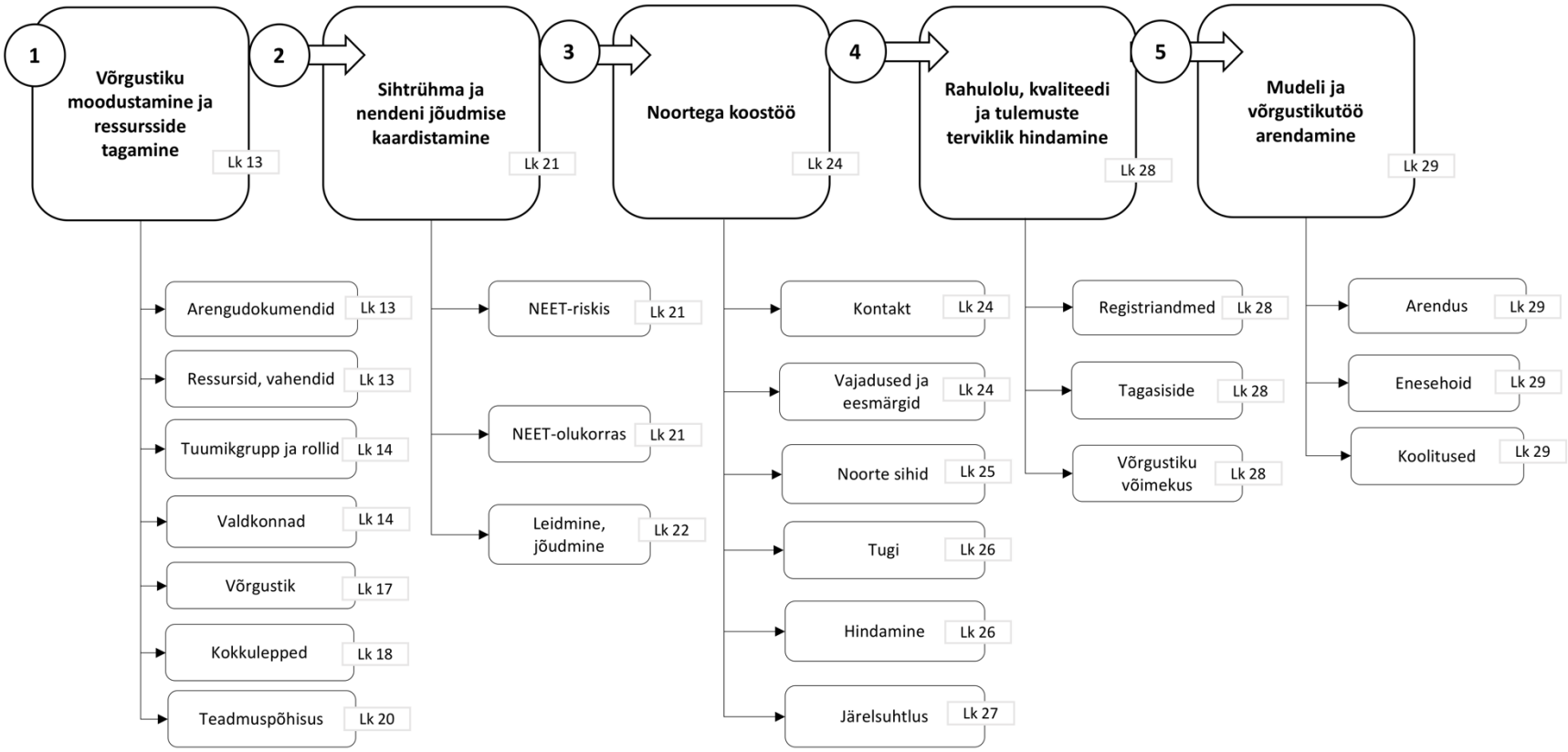
Osa 1

Joonis 1. Mudeli kirjeldamisega seotud teemad

Visuaal 2: KOV tasandi koostöömudeli loomise ja rakendamise tegurid, millega tuleb arvestada noorte toetamisel

Osa 2

Joonis 2. Koostöömudeli elluviimise ja rakendamisega seotud tegurid, millega tuleb arvestada noorte toetamisel

Mudeli kirjelduses kasutatavad terminid[3]

NEET-olukorras noored: mõiste tuleneb inglise keelsest väljendist *not in employment, education, or training*, st noor, kes ei õpi, ei tööta ega osale koolitustel. Noortegarantii siseriikliku tegevuskava kontekstis on NEET-olukorras noor 15–29-aastane (k.a) isik, kes ei õpi ega tööta. Seejuures võib noor osaleda koolitustel, nt Töötukassa tööturukoolitused vm lühiajalised koolitused, mis ei ole tasemeõpe.

NEET-olukorda sattumise riskis noored (ka NEET-riskis noored): noored, kes on ametlikult seotud mõne haridusasutuse, tööandja või täiendkoolitajaga, ent kes on enda või mõne teise osapoole hinnangul NEET-olukorda sattumise riskis ilma selge lahenduseta sellest kiirelt väljuda.

Abivajav laps: alla 18-aastane isik, kelle heaolu on ohustatud või kelle puhul on tekkinud kahtlus tema väärkohtlemise, hooletusse jätmise või muu lapse õigusi rikkuva olukorra suhtes, ja laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute heaolu (vt ka lastekaitseseadus § 26. Abivajav laps ja § 30. Hädaohus olev laps).

Sihtrühm: koostöömudeli sihtrühm ehk NEET-olukorras või NEET-riskis noored.

Lahendusvajadus: sihtrühma noore enda poolt ja/või teiste inimeste nagu tema lähedaste või spetsialistide poolt tajutud vajadus, mille lahendamata jätmine võib tuua kaasa noore sattumise NEET-olukorda või selles püsimise.

Koostöömudel: sihtrühmaga seotud osapoolte koostöö üldised põhimõtted ja tegutsemise etapid kohalikul tasandil, et aidata lahendada sihtrühma liikmete vajadusi.

Kohalik tasand: ühe või mitme omavalitsuse territoorium, millel elavate sihtrühma noorte heaks käesolevat koostöömudelit rakendatakse.

Koostöövõrgustik: kohalikul tasandil moodustatud koostööorgan osapoolte esindajatest koostöömudeli strateegiliseks juhtimiseks ja sihtrühma noorte vajaduste lahendamiseks. Koostöövõrgustik koosneb tuumikgrupist ja laiemast võrgustikust.

Koosloome: sektorite ülene koostööprotsess, milles probleemi osapooled ühiselt defineerivad probleeme, leiavad neile uusi lahendusi, juurutavad neid ja hindavad tulemusi. Koosloome põhineb võrdsel partnerlusel ja selle eesmärgiks on avaliku hüve suurendamine. (Torfing ja Ansell, 2021)

Võrgustikutöö: kokkulepitud eesmärkidel süstemaatiliselt toimuv asutuste vaheline koostöö, milles sisaldub ühine kitsaskohtade kaardistamine, analüüsimine ja kirjeldamine, võimalike lahenduste leidmine, olemasolevate ressursside jagamine ja juhtumipõhine aktiviseerumine. Võrgustikutöö saab mudeli vaatest toimida nii asutuste, omavalitsuse, piirkonna, maakonna kui ka riiklikul tasandil.

[3] Mõistete loetelu koostamisel on kasutatud ka Sotsiaalkindlustusameti ja Sotsiaalministeeriumi poolt koostatud Noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorralduse juhendit seisuga oktoober 2021. Kõik esitatud terminid kehtivad käesoleva dokumendi raamistikus ning võivad muudes kontekstides olla defineeritud erinevalt.

Tuumikgrupp: osapooled ja nende esindajad, kes omavahelise tiheda koostöö raames vastutavad käesoleva mudeli rakendamise eest nii strateegilisel tasandil kui üksikute juhtumite raames.

Laiem võrgustik: osapooled ja nende esindajad, kellel on roll sihtrühma noorte toetamisel ja/või EET-valdkonnaga seotud teemade arendamisel ning kes samas ei kuulu võrgustiku tuumikgruppi.

Koostöövõrgustiku eestvedaja: kohalikul tasandil koostöömudeli rakendamist ja koostöövõrgustiku tööd koordineeriv inimene. Koostöövõrgustiku eestvedaja ametinimetus võib ametijuhendis erineda.

Noorte juhtumikorraldaja: kohalikul tasandil sihtrühma liikmetega töötav spetsialist, kes aitab juhtumipõhiselt lahendada noorte vajadusi nii üks-ühele nõustades kui noortele tugitegevusi vahendades. Noorte juhtumikorraldaja vastutab noore lahendusvajaduse väljaselgitamise ja toetuse osutamise (nõustamine, juhtumiplaani koostamine, teenuseid saama suunamine, tegevuste täitmise jälgimine, andmetöötlus, koostöö teiste spetsialistidega juhtumikorralduse käigus jms) eest. Noorte juhtumikorraldaja ametinimetus võib ametijuhendis erineda.

Juhtumikorraldus: abivajava noore individuaalsetest vajadustest lähtuv sekkumismeetod, mis hõlmab isiku probleemide lahendamiseks abimeetmete pakkumist ja/või korraldamist lihtmenetluse või juhtumiplaani abil.

Juhtumiplaan: abivajavale noorele pakutavaid tegevusi ja tegevuste ajakava kirjeldav dokument, mille juhtumikorraldaja koostab koostöös noorega, alaealise noore puhul hooldusõigusega isikuga ja koostööpartneriga.

Tugitegevus: tegevus või teenus, mis panustab sihtrühma vajaduste lahendamisse lisaks noorte juhtumikorraldaja üks-ühele tööga noortega.

Järeltugi: noorte juhtumikorraldaja enda poolt pakutud üks-ühele nõustamine või tema poolt vahendatud tegevus või teenus, mida noorel on võimalik saada peale esialgse koostöö lõppu uute vajaduste ilmnedes.

Koordineerivad riigiasutused: Haridus- ja Teadusministeerium ja Sotsiaalministeerium koos allasutustega nagu Haridus- ja Noorteamet ja Sotsiaalkindlustusamet.

Persoona: teenuses oleva noore koondportree, üldistus intervjuudest, vaatlustest vm viisil kogutud info põhjal. Persoona luuakse selleks, et paremini mõista oma sihtgruppi, kavandada just tema vajadustest lähtuvaid teenuseid või lahendusi.

Klienditeekond: koosneb kõikidest kokkupuutepunktidest, mis kliendil teenust pakkuva organisatsiooniga tekivad (kõik, mida ta näeb, kuuleb, märkab, kogeb, loeb) ja see algab enne, kui klient jõuab teenuse tarbimiseni.

Sihtrühm

Koostöömudeli peamiseks sihtrühmaks on noored, **kes ei õpi, tööta** ega osale täiendkoolitusel ehk NEET-olukorras noored.

Kaasnevaks sihtrühmaks on NEET-riskis noored, sest nende lahendusvajadused on NEET-olukorras noortega enamasti sarnased.

Sihtrühma olulisemad tunnusjooned on lisaks NEET-seosele:

- noor olemine ehk kuulumine kindlasse vanusevahemikku;
- teatud vajaduste omamine, mille lahendamata jätmine võib pärssida noore arenguvõimalusi, tema väljavaateid olla tegus ja enda tervist hoida ning ennast teostada.

Seoses tunnusega „noor olemine“ jaguneb sihtrühm kahte vanusekategooriasse:

- NEET-olukorras 15–29-aastased ehk põhisihtrühm;
- NEET-riskis 14–19-aastased ehk NEET-olukorda sattumise ennetuse sihtrühm.

Esmalt on oluline rõhutada, et käesoleva mudeli fookusest lähtuvalt käsitletakse ennetuse sihtrühma kitsalt noortena, kes on oma vajaduste tõttu NEET-olukorda sattumise riskis ja vajavad tuge NEET-olukorda sattumise vältimiseks.

Lisaks NEET-olukordade ennetamisele ja leevendamisele on iga omavalitsuse jaoks võrdselt **oluline panustada ennetusse ka laiemalt,** näiteks rahastada tõenduspõhiseid programme seoses vanemlike oskuste arendamise ja haridusasutustest kiusamise vähendamisega ning samuti huviharidust, -tegevust ja noorsootööd, et pikemas plaanis NEET-riskis ja -olukorras noorte arvu vähendada.

Käesolevas mudelis kattub **ennetuse sihtrühm** vanusepiiride lõikes suures osas põhisiht-rühmaga, ent erineb tollest sisuliselt. Nimelt on ennetuse sihtrühmaks 14–19-aastased, kes on ametlikult mõne haridusasutuse õpilaste nimekirjas, kuid kellel on enda või teiste osapoolte hinnangul suur tõenäosus NEET-olukorda sattumiseks. Mõningatel neist võib olla abi just käesolevas dokumendis kirjeldatud lähenemisviisist.

Õigeaegse märkamise korral võib olla võimalik ennetada NEET-riskis noorte **lahendusvajaduste** süvenemist ning NEET-olukorda sattumist.

Ennetuse sihtrühma ülemine vanusepiir ulatub 19. eluaastani just seoses üleminekuperioodiga üldhariduse ja edasi õppimise või tööelu vahel.

Näiteks 19-aastane võib ühel juhul olla ametlikult NEET-olukorras (s.t tema andmed ei kajastu Eesti hariduse infosüsteemist ega Töötamise registris). Tema ei ole enam ennetuse sihtrühm, sest ta on ametliku definitsiooni kohaselt juba NEET-olukorras.

Teisel juhul võib 19-aastane noor olla ametlikult näiteks gümnaasiumi lõpuklassi õppurite nimekirjas, ehkki nimetatud noor on vaimse tervise probleemide tõttu juba mitmeid kuid õppetegevusest eemal ilma haridusellu naasmise motivatsioonita.

Mõlemal juhul võib olla tegemist noorega, kellel oleks huvi ja vajadus omavalitsuse poolt ja vahendusel pakutava toe järele, ehkki ühel juhul on noor NEET-olukorras ja teisel puhul NEET-riskis.

Nii koostöömudeli peamise kui kaasneva ehk ennetuse sihtrühma puhul on nooremate eagruppide puhul oluline arvestada sõltuvalt juhtumi iseloomust järgnevaid **asjaolusid:**

- (alla 17-aastaste) koolikohustuse mittetäitjate puhul nõuab Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sekkumist koolikohustuse täitmise tagamiseks koolilt ja omavalitsuselt (§ 10 ja § 12),

- (alla 18-aastaste) abivajavate laste osas nõuab Lastekaitse seadus sekkumist abivajaduse hindamiseks ja abi osutamiseks omavalitsuselt,
- mõlemal juhul nõuavad nimetatud seadused olukorra eest vastutamist lapsevanemalt või eestkostjalt.

Ehkki koolikohustuse mittetäitjate ja abivajavate laste puhul on juhtumikorralduse vastutus vastavalt omavalitsuse haridus- ja lastekaitsetöötajatele, võivad NEET- olukorras noorte toetamise koostöövõrgustiku eestvedaja ja noorte juhtumikorraldaja vajadusel panustada nii juhtumikorraldusliku abi kui asjakohaste ressursside ja kontaktide vahendamisega.

Osades omavalitsustes võivad koolikohustuse täitmise tagamise ja abivajavate laste juhtumikorralduses osalejad niikuinii suures osas kattuda ka NEET-olukorras noorte toetamise koostöövõrgustiku liikmetega.

Peamise sihtrühma ülemine vanusepiir on kõrgem kui noorsootöö seaduses defineeritud kakskümmend kuus eluaastat, sest osade 26. eluaastast vanemate noorte lahendusvajadused on sellest piirist noorematega sarnased.

Vanusepiiri tõstmist toetab ka Euroopa Liidu Nõukogu 2020. aasta soovitus noortegarantii tugevdamise töösilla kohta.

Eesti rakendab nimetatud soovitust noortegarantii tegevuskava kaudu, mis kinnitatakse 2022. aasta esimesel poolaastal.

Sihtrühma teiseks oluliseks tunnusjooneks vaatamata sellele kas ta õpib või töötab, olla teatud **lahendusvajaduste olemasolu**, ilma milleta võib nt haridustee katkeda.

Noore kuulumist sihtrühma määratletakse seega iga juhtumi korral eraldi, lähtudes noore vajadusest toe järele ning motivatsioonist abi vastu võtta. Nagu eelnevalt mainitud, võib tuge vajada ja soovida noor, kes on küll mõne haridusasutuse õppurite nimekirjas, ent õppetöös enam regulaarselt ei osale.

Noore (potentsiaalse või juba tekkinud) NEET-olukorraga seotud vajadused või nende riskid võivad olla põhjustatud erinevatest teguritest ja ka avalduda erinevalt.

Noorte sildistamist vältides on asjakohase toe pakkumiseks siiski tarvilik mõista kujunenud olukorra põhjuseid, mis tulenevad nii noorest endast kui tema taustsüsteemist.

Koosloome töötubadesse kaasatud osapoolte kogemuste põhjal on koostatud **sihtrühma heaoluga seotud vajadustest** ja nende avaldumise vormidest järgnev nimistu, mis pole samas ammendav:

- haridustee katkestamine või selle jätkamisest loobumine või klassikursus(t)e kordamine,
- töökogemuse puudumine või vähene motivatsioon ja kõhklused selle omandamise suhtes või senise töökoha kaotus,
- vaimse tervise probleemid, mõni haigus, erivajadus või sõltuvus,
- kogemus institutsionaalse asendushooldusega (nt kinnise lasteasutuse teenus, asenduskodu),
- riskioludes elamine ja/või riskikäitumine (nt arvelolek omavalitsuses abivajava lapsena, madal käitumishinne koolis, õigusrikkumised),
- elusündmused nagu välismaalt tagasi pöördumine või ajateenistuse lõpetamine;
- kohustused, mis võivad teatud tingimustel õppimist või töötamist või nende edasist perspektiivi raskendada (nt noore lapsevanema staatus, omastega seotud hoolduskoormus, raskused majanduslikul toimetulekul ja võlad).

Seega võivad tuge vajada erinevas olukorras ja vajadustega noored.

Toe saamise tingimuste ja **kommunikatsioonisõnumite** koostamisel noortele ja teistele osapooltele, kes võivad lahendusvajadustega noori märgata, on väga oluline lähtuda just noorte heaoluga seotud vajadustest, mitte nende NEET-olukorra rõhutamisest.

Vastasel juhul võivad toe saamise kitsad kriteeriumid ja NEET-olukorrale keskenduvad kommunikatsioonisõnumid viia olukorrani, kus:

- osa noori ei saa aru, et nad võiksid tuge saada,
- mõningad noored ei kvalifitseeru tuge saama formaalsetel põhjustel, ehkki sisuliselt on nende vajadused samasugused nagu ametlikult NEET-olukorras olevatel noortel.

Suurt tuge sihtgrupi määratlemisel pakub siinkohal **noortegarantii tugisüsteem**, mis võimaldab kaks korda aastas teada saada piirkonnas potentsiaalselt abivajavatest noortest.

Kokkuvõttes on nii kommunikatsioonisõnumites kui toe pakkumise otsuste langetamisel NEET-olukorra formaalsete tingimustega kooskõla asemel esmatähtsad noore vastamine vanuseliselt ja vajaduste lõikes koostöömudeli sihtrühma kriteeriumidele ning tema enda motivatsioon toe saamiseks.

Lõpliku hinnangu noore **lahendusvajaduste asjakohasuse** kohta käesoleva koostöö- mudeli vaatest annab omavalitsuse noorte **juhtumikorraldaja** koos teiste erialaspetsialistidega.

Eesmärgid

Koostöömudeli peamiseks eesmärgiks on panustada NEET-olukorras või NEET-riskis noorte vajaduste lahendamisse, et **toetada nende arengutakistustest üle saamist ja noorte kujunemist arukateks, tegusateks ja enda tervist hoidvateks inimesteks.**

Koostöömudeli peamise eesmärgi saavutamise eeldused ja kaasnevad sihid on seotud sihtrühma noortega töötamise seniste tüüpiliste kitsaskohtade kõrvaldamise või leevendamisega.

Koostöömudelis keskendutakse **süsteemsetele edasiminekutele**, mida on võimalik saavutada **valdkondadeüleses koostöös** ja eelkõige omavalitsuse tasandil.

Järgnevalt on esitatud koostöömudeli täpsemad sihid, mis jagunevad teemavaldkondade kaupa **alaeesmärkideks** ja soovitavateks **tulemusteks**.

1. Kohaliku tasandi osapoolte koostöö.

Kohaliku tasandi võrgustikutöö juhtimine seoses sihtrühm noortega muutub süsteemseks. Selle saavutamiseks luuakse üleriigiliselt üldine teenusstandard ja võrgustikutöö mudel koos kokkulepetega kohalikul tasandil seoses iga võrgustiku täpsemate eesmärkide ja rollijaotusega. Koostöö kujuneb asutustepõhiseks ega sõltu omavahel koostööd teinud isikute vahetumisest.

- Tulemusena kasutatakse spetsialistide ja teenustega seotud ressursse noorte heaks tõhusalt ja tulemuslikult. Erinevate, sh keeruliste lahendusvajadustega noored saavad asjakohast ja kvaliteetset tuge.

2. Keskne tugi kohaliku tasandi osapooltele.

Sotsiaalkindlustusamet ja Haridus- ja Noorteamet toetavad kohaliku tasandi osapooli tegevustega, mida omavalitsustes eraldiseisvalt korraldada poleks ressurssikulu silmas pidades tõhus või võimalik. Asjakohaste teemade hulka kuuluvad näiteks sihtrühma puudutavate andmebaaside haldamine [4] ja arendus, tugi spetsialistide kompetentside tõstmise, enesehoiu ning kogemuste vahetusega, kohaliku tasandi poliitilise tasandi otsustajate informeerimine ja innustamine nende panuse osas üle-eestilistesse arengutesse NEET-olukorras noorte suunal.

- Tulemusena saavad kohaliku tasandi osapooled keskenduda noorte aitamisele ning teguritele, mida on tõhus ja võimalik mõjutada igal omavalitsusel eraldi.

[4] https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ngts

• Tänu regulaarsele suhtlusele riigiasutuste ja kohaliku tasandi osapoolte vahel luuakse paremad eeldused ka väljakutsete lahendamiseks, millega tegelemine nõuab pikemaajalist tööpanust. Vastavate näidete hulka kuuluvad andmebaaside täpsuse ja kasutusmugavuse suurendamine ning teadlikkuse tõstmine ja ühtsete tegutsemispõhimõteteni jõudmine seoses isikuandmete kaitse reeglite järgimisega.

3. Kommunikatsioon.

Sihtrühmani suunatud sõnumid lahendusvõimaluste kohta jõuavad nendeni ja kõnetavad neid. Kohalikul tasandil on konkreetsed inimesed, kes toetavad noort nii oma vajaduste kui eesmärkide sõnastamisel kui lahendust leidmise teekonnal.

• Tulemusena suureneb noorte teadlikkus lahenduste leidmise võimalustest ja valmisolek neid kasutada, kokkuvõttes ka lahenduste kasutamise aktiivsus ja püsivus.

4. Kvaliteedi ja tulemuste hindamine.

Koostöömudeli tulemuslikkust hinnatakse nii noorte kui spetsialistide vaatest ja arengut toetav tagasiside liigub ka võrgustiku osapoolte vahel. Sealjuures on noortel võimalik teenuste kohta tagasisidet anda neile sobivas formaadis.

• Tulemusena selguvad lisaks süsteemi tugevustele ka vajakajäämised teenuste ja spetsialistide tööpanuse kvaliteedis ning nende leevendamisega on võimalik kiiremini tegeleda.

Aluspõhimõtted

Koostöömudel on sillaks noore ja haridus- ning tööelu valdkondade vahel, kaasates noorte vajaduste lahendamise noorsootöö-, sotsiaal-, tervishoiu- jt valdkondi. **Olulisemad põhimõtted koostöös noorega** on järgmised:

- Noore koostöömudelisse kaasamise eelduseks on vaba tahe, ja tema enda motivatsioon ning valmisolek oma vajaduste lahendamisel vastutust võtta.
- Töö noorega eeldab teda austavat ja võimestavat lähenemist ning tema käsitlemist võrdväärse partnerina. Nimetatud põhimõtete rakendamine sisaldab noortekesksust[5], noore ärakuulamist ja seejärel noore aktiivset osalust lahendusvajaduste ning eesmärkide sõnastamises ja järgmiste sammude valikus.
- Tänu koostöömudelile hoitakse noore jaoks tema kogemust lihtsa, selge ja sujuvana nii eesmärkide, tegevuste kui osapoolte vahelise üleminekukohtade osas.
- Noorega koostööl lähtutakse noore enda poolt tajutavatest vajadustest. Noorega töötamisel keskendutakse lahendustele, ollakse paindlikud ja arvestatakse erisustega nii noore isiksuses kui tema taustsüsteemis.
- Spetsialistid võtavad vastutuse neist sõltuvate tegurite eest ja võimestavad noori võimalikult palju ka ise eesmärkide seadmise ja nende saavutamise eest vastutust võtma. Alaealiste puhul on siinjuures asendamatu ka lapsevanemate, eestkostjate või hooldajate roll.
- Kõik vajaduste lahendamisega seotud tegevused on noorele tasuta. Vajadusel tagatakse talle materiaalne toetus tugiteenustest osa saamiseks (nt transpordihüvitis).

Koostöömudeli kujundamist ja rakendamist iseloomustavad **valdkondadeülese süsteemse koostöö põhimõtted**:

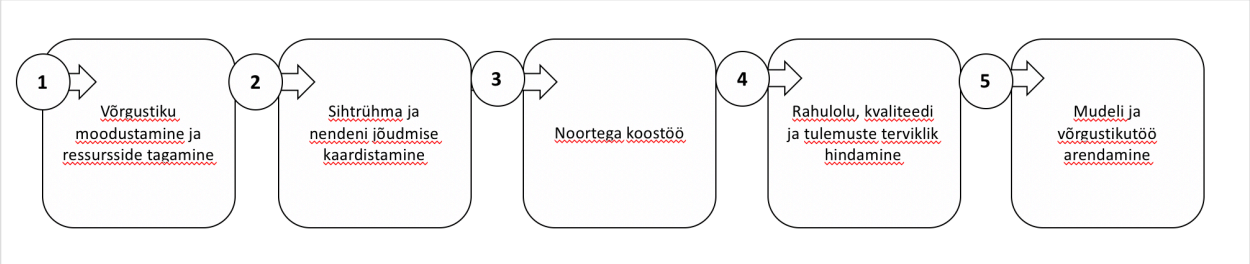
- ressurssipanuse ja vastutuse jagamine riigiasutuste ja KOVi vahel, et kumbki saaks keskenduda oma kohustustele ja tugevustele,
- oluliste ja motiveeritud osapoolte kaardistamine ja kaasamine, sealjuures võttes arvesse kogukondlikke ressursse laiemalt ka väljaspool noorsootöö- ja sotsiaalvaldkonda,

[5] Rämmer, A., Kivimäe, A., Žuravljova, M., Kötsi, K. (2021). Noortekeskse lähenemise rakendamise mudel N-TELG. Mudeli lähtekohad, rakendatavus ja olemus. Tartu Ülikool.

- osapoolte vahel rollide ja vastutuse jagamine (sh usaldus ja austus kõigi osapoolte panuse osas),
- infovahetus ja temaatilised koostöökohtumised,
- teadmusel põhinemine ja pidev arendustöö, sealhulgas tuginevalt koostöömudeli rakendamise kvaliteedi ja tulemuste hindamisel, vajaduste ning eesmärkide sõnastamises ja järgmiste sammude valikus
- valdkonna strateegiline kommunikatsioon, et tõuseks nii noorte teadlikkus toe saamise võimalustest kui teiste huvirühmade arusaam noorte olukorrast, vajadustest ja väljakutsete lahendamise võimalustest.

Täpsema ja praktilise sisu annab nendele põhimõtetele iga koostöövõrgustik koos oma partneritega. Sealjuures tuleb arvestada, et töö (sh NEET-olukorras) noortega võtaks arvesse ka noortevaldkonna läbivaid põhimõtteid, mis on ära toodud Noortevaldkonna arengukavas 2021–2035.

Koostöömudeli loomine ja rakendamine

Joonis 3. Koostöömudeli kirjeldamise etapi

Koostöömudeli loomine ja rakendamine koosneb **viiest peamisest komponendist**, mille teostamine jaguneb omakorda alaetappidesse.

Ehkki koostöömudeli etappe viiakse üldplaanis ellu kronoloogilises järjestuses, võivad neist nii mõnedki aset leida samaaegselt.

Näiteks on iga noorega koostöö eeldusteks noore tuvastamine ja temaga kontakti loomine, mis on kindlas ajalises järjekorras toimuvad tegevused.

Lahendusvajaduste selgitamine, toe pakkumine ja vajaduste lahenemise hindamine võivad praktikas aga toimuda paralleelselt. Noorel võib olla ju mitmeid vajadusi, mis võivad laheneda erinevatel ajahetkedel ning mille olemus võib koostöö käigus ka muutuda.

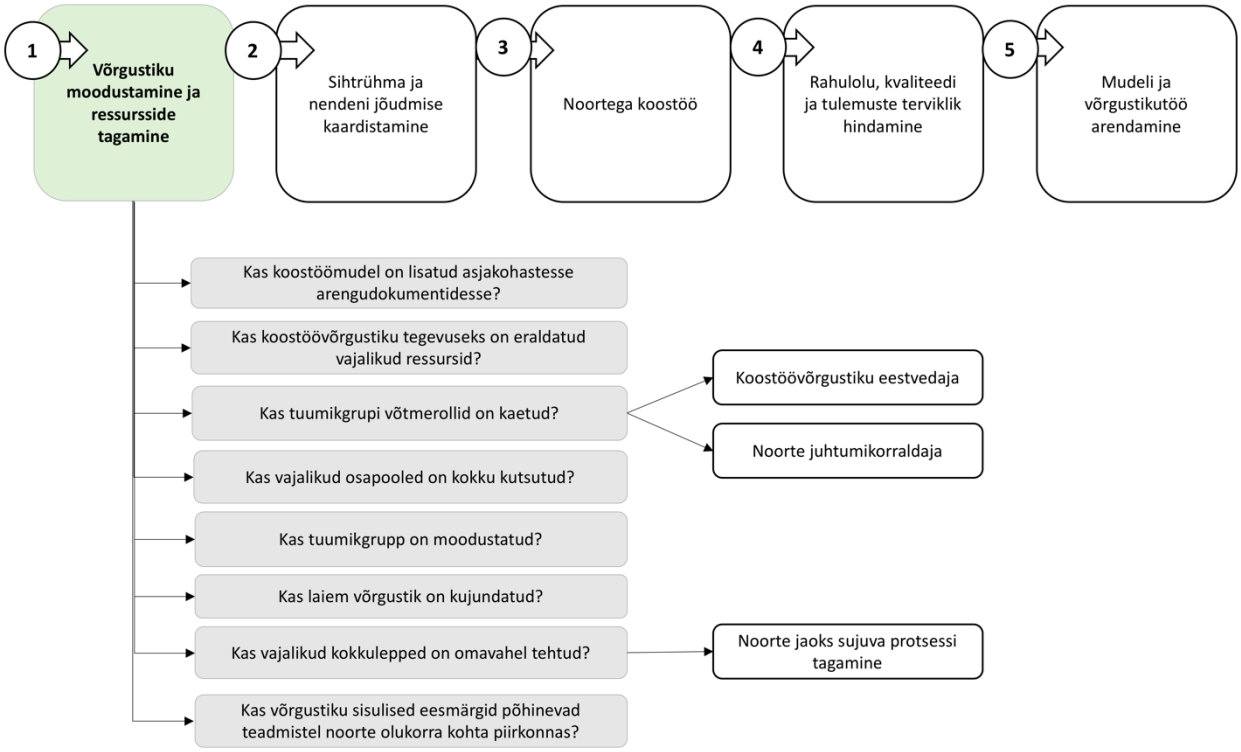
Tinglik on kronoloogilisus ka mudeli kui terviku puhul. Näiteks kvaliteedi hindamine ja võrgustikutöö arendamine on elujõulises ja arenguvõimelises koostöövõrgustikus järjepidevad tegevused, ehkki nende ellu-viimises võib eristada konkreetseid (vahe) etappe ja väljundeid.

Käesolev koostöömudel on koostatud omavalitsuste vaatest. Seetõttu sellel toodud etappide loetelu erineb veidi käesoleva dokumendi ettevalmistamise käigus läbiviidud uuringute tulemusena koostatud noorte klienditeekondadest.

Noore toetamisel on mudeli etapid esitatud lühemalt ja lihtsustatumalt, tuues esile noore kontaktpunktid noorte juhtumikorraldaja ja koostöövõrgustiku osapooltega:

- kontakti loomine;
- vajaduste selgitamine;
- eesmärkide seadmine;
- noore tegutsemine ja tugitegevused;
- vajaduste lahenemine;
- järelsuhtlus ja -tugi.

ETAPP 1: Koostöömudeli võrgustiku moodustamine ja ressursside tagamine

Joonis 4. Koostöömudeli noore toetamise esimese etapi loogika ja teemad

Koostöömudeli eesmärkide saavutamise tagamiseks ja aluspõhimõtete järgmise võimaldamiseks tuleb esmalt luua mitmeid eelduseid.

1. Kas koostöömudel on lisatud asjakohastesse arengudokumentidesse?

Koostöömudeli loomise otsus ja üldpõhimõtted tuleb lisada omavalitsuse asjakohastesse arengudokumentidesse. Uuendatavad omavalitsuse tööd korraldavad dokumendid võivad olla näiteks linna või valla üldine arengukava, sotsiaal-, noorsootöö- ja haridusvaldkondade arengukavad, omavalitsuse tervise- ja heaoluprofiil ja profiili alusel koostatud tegevuskava.

2. Kas koostöövõrgustiku tegevuseks on eraldatud vajalikud ressursid?

Ressursside eraldamine toimub asjakohaste arengudokumentide alusel ja sisaldab võrgustiku tuumikgrupi võtmerollide täitjate ehk koostöövõrgustiku eestvedaja ja noorte juhtumikorraldaja töötasusid ning samuti tegevuskulusid, mida võrgustiku loomise hetkel on võimalik ette näha. Oluline on ka laiem vaade ressurssidele (nt kompetentsid, kontaktid).

Eelarve struktuurielemente ja nendega seotud summasid on oluline regulaarselt üle vaadata lähtuvalt töö käigus esile kerkivatest vajadustest (nt transpordi kompenseerimine noortele enda kodukohast kaugemal asuvate teenusteni

jõudmiseks või täiendava supervisiooni tagamine tuumikgrupi liikmetele).

3. Kas tuumikgrupi võtmerollid on kaetud?

Tulenevalt kohaliku tasandi võrgustike juhtimise ja NEET-olukorras noorte toetamise senistest kogemustest on iga tuumikgrupi puhul tarvilik täita kaks rolli: ühe omavalitsuse või piirkondade ülene koostöövõrgustiku eestvedaja ja noorte juhtumikorraldaja.
Nimetatud rollide täpne jaotus neid täitvate inimeste vahel sõltub omavalitsuse olukorrast (nt NEET- olukorras olevate noorte arv) ja võimalustest (nt eelarvelised vahendid).

Miinimumvariandiks on mõlema rolliga seotud ülesannete katmine ühe isiku poolt.
Sellise valikuga on siiski seotud mitmeid riske. Kui üks inimene teeb nii koostöövõrgustiku eestvedaja kui noorte juhtumikorraldaja tööd, võib see põhjustada ülekoormust ja läbipõlemist ning kaasa tuua rollikonflikte. Lisaks võib olla raske leida isikut, kes sobib korraga nii eestvedaja kui juhtumikorraldaja rolli nii motivatsiooni, isikuomaduse, oskuste kui kogemuste mõttes.
Soovituslikuks valikuks on seega ülesannete jagamine vähemalt kahe isiku vahel. Mõlemat rolli saab täita ka mitme omavalitsuse üleselt ning kumbki roll ei pea olema täisajaga töö, seda eriti koostöövõrgustiku eestvedaja puhul.

Omavalitsustes, kus NEET-olukorras noori on rohkem, võib olla tarvilik värvata mitu noorte juhtumikorraldajat.
Koostöövõrgustiku eestvedaja peab olema võimeline valdkondadeülest osapoolte võrgustikku looma ja arendama, omades selleks vajalikke isikuomadusi ja eelnevaid kogemusi.
Omavalitsuse poolt on oluline eestvedajale tagada selle rolli täitmiseks ka vajalik ametlik mandaat (nt ametikoha või käskkirja kaudu).

Eestvedaja peamised ülesanded on alljärgnevad:

- vedada koosloome põhimõttel eest võrgustiku visiooni, eesmärkide, väärtuste ja tegutsemise põhimõtete kujundamist ja ajakohastamist;
- kaasata asjakohaste osapoolte esindajaid tuumikgruppi ja laiemasse võrgustikku ning koordineerida koostööd;
- jälgida osapoolte individuaalse panuse ja koostöö kvaliteeti ning tulemusi, vahendada tagasisidet, veab eest arendustegevusi;
- esindada võrgustikku suhetes riigiasutuste ja teiste oluliste osapooltega.

Noorte juhtumikorraldaja peab olema võimeline leidma noortega hea kontakti ja neid lahendusvajaduste juures tulemuslikult toetama nii üks-ühele kui teiste osapoolte tegevusi ja teenuseid vahendades.
Noorte juhtumikorraldaja rolli täitjal peab olema rolli eesmärkide täitmiseks vajalikud teadmised ja oskused koos valmisolekuga ennast täiendada.

Noorte juhtumikorraldaja ülesannete hulka kuulub sihtrühma noorte valdkondade ülene juhtumikorraldus või ühe osapoolena sellesse panustamine:

- juhtumite korraldamine 18–29-aastaste sihtrühma noorte puhul, kellega on omavalitsusel tekkinud otsekontakt ning kelle juhtumil pole teist juhtumikorraldajat või kelle juhtumikorraldaja ei suuda noore vaatest tema vajadusi lahendada.

Teise juhtumikorraldaja all on mõeldud mõnda spetsialisti, kes juba on koostanud noorega mitmeid valdkondi hõlmava juhtumiplaani;

- juhtumite korraldamine 17-aastaste noorte puhul, kelle peamine lahendusvajadus on seotud edasi õppimise või tööle asumise valikutega;
- panustamine koolikohustuslikus vanuses NEET-riskis õpilaste juhtumitesse, sealhulgas ka selleks, et tagada nende sujuv üleminek noorte juhtumikorraldaja juurde 17-aastaseks saades,
- panustamine NEET-riskis alla 18-aastaste isikute (s.o Lastekaitseseaduse mõistes abivajavate laste) juhtumitesse, sealhulgas ka selleks, et tagada nende sujuv üleminek noorte juhtumikorraldaja juurde täisealiseks saades.

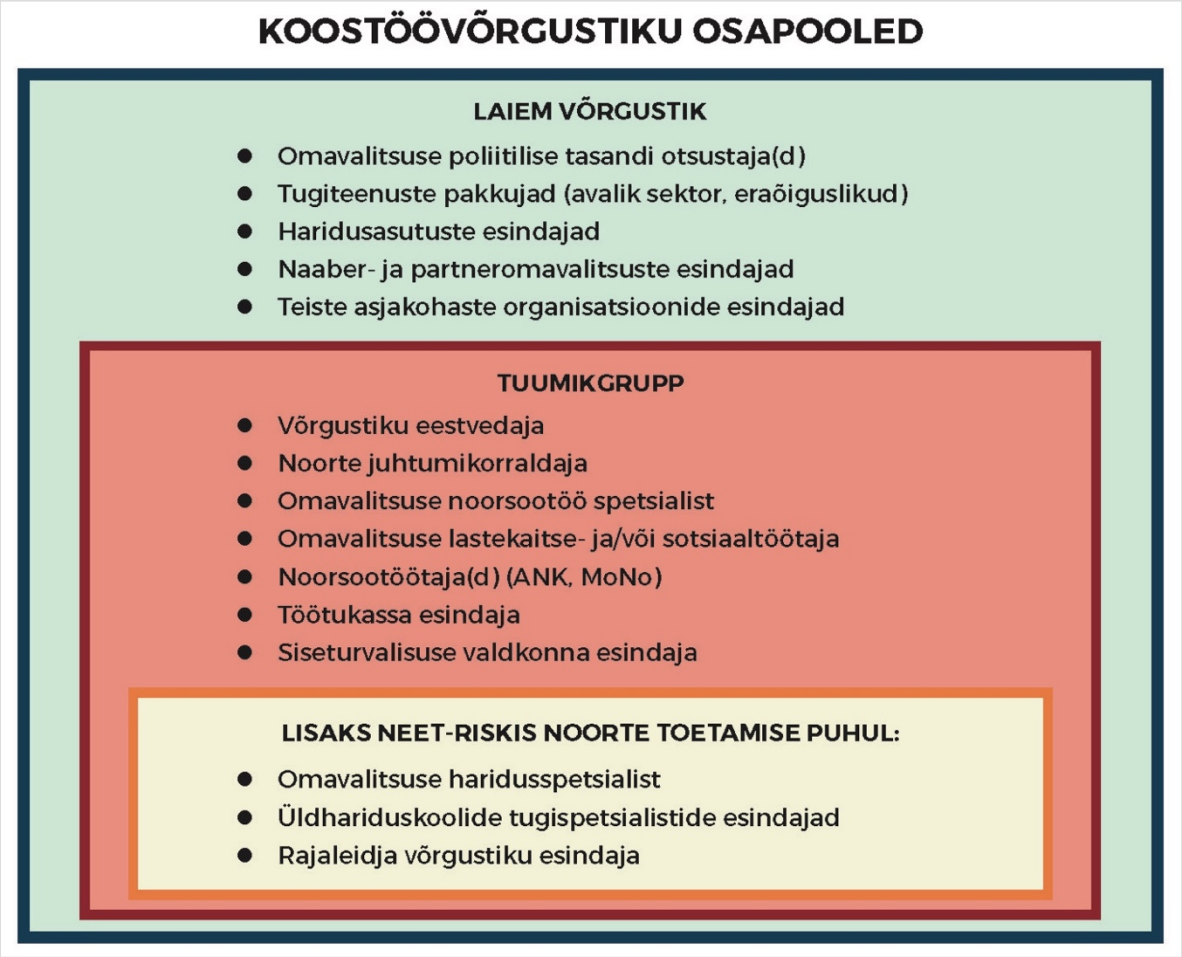
4. Kas vajalikud osapooled on kokku kutsutud?

Koostöövõrgustiku potentsiaalsete osapoolte kokku kutsumine (vt Joonis 5) ja võrgustiku moodustamine toimub lähtuvalt rollidest, mida on tarvilik täita seoses sihtrühma noorte toetamisega.

Sealhulgas võib vajadusel ja võimalusel kutsuda võrgustiku kokku mitme omavalitsuse üleselt või teha seda suuremates omavalitsustes piirkondade, nt linnades linnaosade kaupa.
Koostöövõrgustik moodustatakse valdkondadeüleselt, arvestades sealjuures noorte lahendusvajaduste vaatenurgast asjakohaseid valdkondi. Valdkonnad ja nende vaheline rollijaotus on kujutatud joonisel 5.

Koostöövõrgustiku täpsem struktuur peab arvesse võtma ka erisusi selles, millise tiheduse ja mahukusega erinevate osapoolte esindajad võrgustikutöösse peaksid panustama.

Joonis 6 on kujutatud koostöö- võrgustiku täpsem struktuur, milles osalejad jaotuvad tuumikgrupi ja laiema võrgustiku liikmeteks.

Joonis 5. Koostöö osapooled[6]

[6] Pedanik, R., Aps, J., Jaanits, J., Kostabi, E., Kaasik, J. 2021. Valdkondadeülene NEET-olukorras noorte toetamise ja teenuste koostöömudel kohalikele omavalitsustele. Haridus- ja Noorteamet.

Joonis 6. Koostöövõrgustiku võtmerollid[7]

[7] Pedanik, R., Aps, J., Jaanits, J., Kostabi, E., Kaasik, J. 2021. Valdkondadeülene NEET-olukorras noorte toetamise ja teenuste koostöömudel kohalikele omavalitsustele. Haridus- ja Noorteamet.

Koostöövõrgustiku osapooled jagunevad omakorda tuumikgrupiks ja laiema võrgustiku liikmeteks.

5. Kas tuumikgrupp on moodustatud?

Tuumikgrupi liikmeteks on lisaks koostöövõrgustiku eestvedajale ja noorte juhtumikorraldajale osapooled, kellel on seoses NEET-olukorras või NEET-riskis noortega omavalitsuses oma tööülesannetest tulenevalt roll konkreetsete juhtumite lahendamises ja oma valdkonna vaatest koostöö koordineerijana.

Tuumikgrupi liikmed kohtuvad tihedalt ja tegelevad nii valdkonna strateegilise suunamise kui konkreetsete juhtumite lahendamisega.

Tuumikgrupi soovituslik meeskond on alljärgnev:

- koostöövõrgustiku koordinaatorid ehk koostöövõrgustiku eestvedaja ja noorte juhtumikorraldaja,
- omavalitsuse töötajatest noorsootöötaja, lastekaitse- ja/või sotsiaaltöötaja,
- noorsootöövaldkonnast asjakohased spetsialistid, nt avatud noortekeskuse (ANK) noorsootöötaja, mobiilse noorsootöö (MoNo) spetsialist,
- omavalitsuse välistest partneritest:
- Töötukassa esindaja (karjäärispetsialist/ nõustaja
- siseturvalisuse valdkonna esindaja (nt noorsoopolitseinik, kriminaalhooldaja),
- NEET-riskis (s.t veel haridusasutuse nime- kirjas olevate) noorte puhul omavalitsuse haridusvaldkonna spetsialist, üldharidus- koolide tugispetsialistide esindaja (nt sotsiaalpedagoog, psühholoog, kooli tervishoiutöötaja), Rajaleidja võrgustiku esindaja.

Tuumikgrupi baasmeeskonna koosseisu tasub igas omavalitsuses täiendada. Näiteks kui lähtuvalt noorte tüüpilistest lahendusvajadustest tehakse tihedat koostööd mõne avaliku sektori või eraõigusliku teenusepakkujaga, tasub sellegi organisatsiooni esindaja tuumikgrupi liikmeks kaasata.

6. Kas laiem võrgustik on kujundatud?

Laiema võrgustiku liikmeteks on osapooled, kellel on oluline roll noorte märkamisel ja/või nende lahendusvajaduste rahuldamisel ja/või kelle töö jaoks on NEET-teemaga kursis olemine kasulik, kuid kel pole vajalik osaleda tuumikgrupi töös.

Laiema võrgustiku liikmed kohtuvad valdkonna strateegilise pildiga kursis olemiseks ja arengusuundade kokkuleppimisse panustamiseks harvemini, ehkki regulaarselt. Jooksvalt on nad kaasatud lahendusvajaduste leidmisele konkreetsete noorte puhul, kelle aitamiseks on just neil kompetents ja ressurssid.

Tüüpilised laiema võrgustiku liikmed võivad sõltuvalt omavalitsusest olla alljärgnevad (nimekiri pole ammendav):

- omavalitsuse poliitilise tasandi otsustaja (nt vallavanem, abilinnapea),
- asjakohased avaliku sektori ja eraõiguslikud tugiteenuste pakkujad,
- sh noorsootöö ja huvihariduse- ning tegevuse pakkujate esindajad (siinjuures on lähtuvalt konkreetsest omavalitsustest väga erinevaid võimalusi, noortemalevate korraldajatest mäluasutuste esindajateni),
- haridusasutuste nagu täiskasvanute gümnaasiumi või kutsekooli esindaja,
- õpilasesinduste või noortevolikogu esindaja,
- tööandjate/ettevõtjate esindaja,
- naaber- ja/või partneromavalitsuste asjakohaste valdkondade esindajad.

Otseselt noorte juhtumitega töötav meeskond varieerub, sõltudes konkreetse noore olukorrast, lahendusvajadustest ja eesmärkidest.

Noorte juhtumikorraldaja on juhtumikorraldajaks kõigile koostöövõrgustikuni jõudnud noorte lahendusvajadustega seotud juhtumitele, mille eest ei vastuta haridus- valdkond (koolikohustuse täitmise tagamise juhtumid) või lastekaitsetöötaja (lapse abivajaduse hindamise ja talle abi osutamise juhtumid) või mille osas delegeeritakse vastastikusel kokkuleppel noorte juhtumikorraldajale rohkem vastutust.

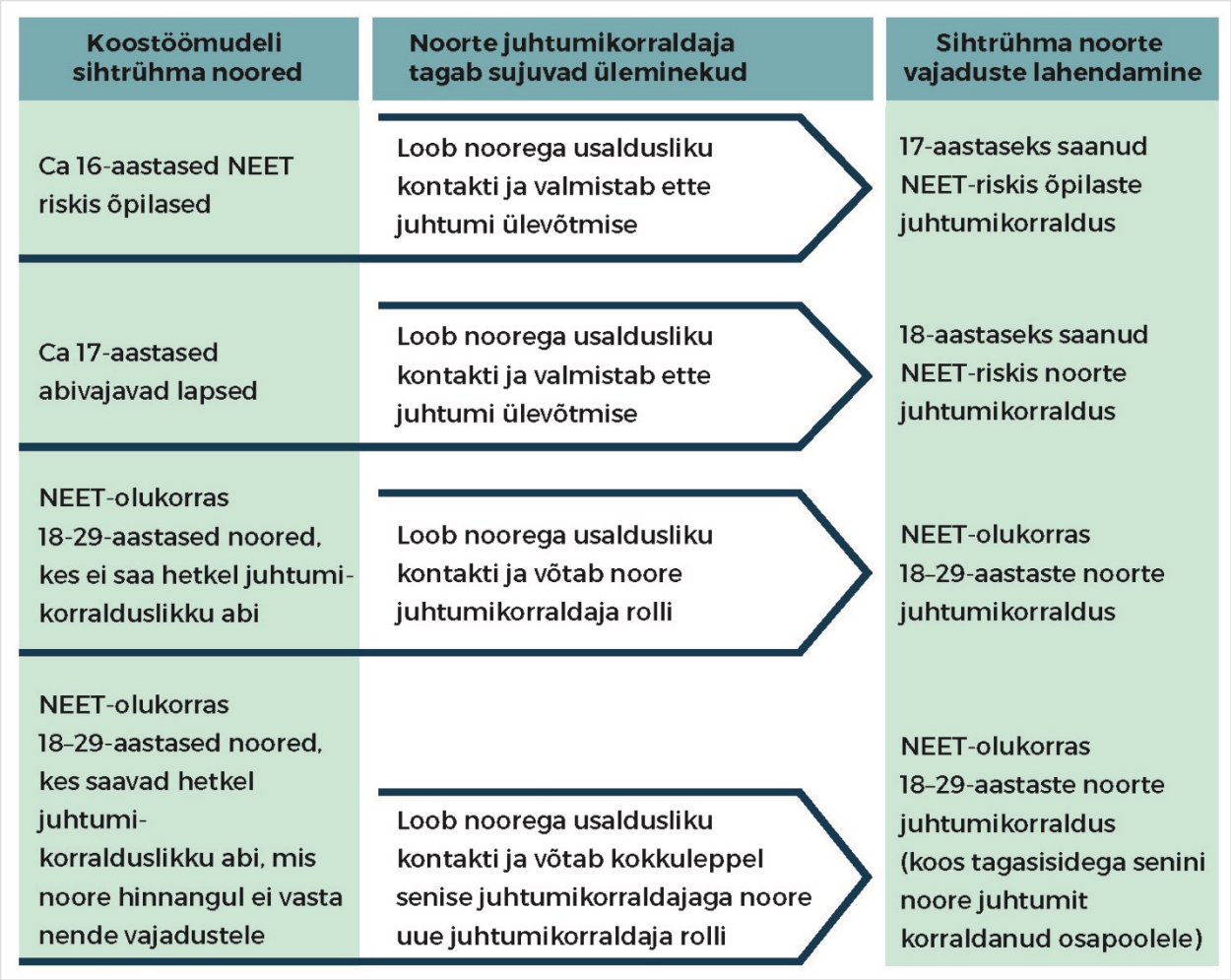
7. Kas vajalikud kokkulepped on omavahel tehtud?

Nii tuumikgruppi kui laiemasse võrgustikku kuuluvate osapoolte vahel tuleb sõlmida kokkulepped, mille nimel ja kuidas koostööd tehakse. Sealjuures tuleb kokku leppida ühistes eesmärkides, väärtustes ja tegutsemise põhimõtetes.

Näited kokku leppimist ja kirja panemist vajavatest teemades on esitatud järgnevalt (nimistu pole ammendav):

- eesmärgid kohalikest vajadustest lähtuvalt (sh arvestades käesoleva koostöömudeli laiemat eesmärki),
- koostöö alusväärtused ja –põhimõtted (sh arvesse võttes juba kehtivaid asjakohaseid printsiipe, nt Noortevaldkonna arengukavas 2021–2035 esitatud noortevaldkonna läbivad põhimõtted),
- sihtrühma piiritletus (nt otsused NEET-riskis ja NEET-olukorras noorte defineerimise ja tuvastamise metoodika või erijuhtude nagu puuduva töövõimega noorte kaasamise osas),
- nimistu tegevustest, teenustest ja toetustest, mida soovitakse sihtrühma noortele pakkuda,
- kaasatud osapooled (sh kes kuuluvad tuumikgruppi ja laiemasse võrgustikku),
- osapoolte vaheline rollijatus, sh võrgustiku eestvedaja ja noorte juhtumikorraldaja mandaadid koostöö koordineerimiseks,
- võrgustiku vorm (sh mil määral on võrgustiku töö juriidiliselt reguleeritud),
- koostöötegevuste eesmärgid, viisid/ kanalid ja regulaarsus (nt millal on ootuseks üksteise informeerituna hoidmine ja millal juhtumikorralduses osalemine, kuidas toimub juhtumite puhul kaasamine),
- milliselt ajastatuna ja kuidas tagatakse noore jaoks sujuvad üleminekud eri osapoolte (nt tugiteenuste pakkujate) vahel lähtuvalt käesoleva koostöömudeli põhimõtetest,
- eraldi välja tooduna, kuidas ja millise regulaarsusega vahetatakse omavahel infot ja andmeid,
- milliseid metoodikaid juhtumikorralduse raames noortega töötamisel rakendatakse,
- kuidas hinnatakse tegutsemise kvaliteeti ja tulemuslikkust,
- kuidas üksteisele tagasisidet antakse ja seda vastu võetakse.

Ühe vajaliku kokkuleppena on nimistus mainitud sihtrühma noorte jaoks sujuvate üleminekute tagamist eri osapoolte (nt tugiteenuste pakkujate) vahel. See on otseselt seotud noorte juhtumikorraldaja rolliga, mida illustreerib alljärgnev joonis (vt Joonis 7).

Joonis 7. Juhtumikorraldaja tööpõhimõtted noore sujuvaks toetamiseks[8]

Joonisel on kujutatud, kuidas noorte juhtumikorraldaja tagab sujuvad üleminekud (sh haridus- ja lastekaitse) süsteemide vahel nelja alasihtrühma puhul:

- NEET-riskis koolikohustuslikus vanuses õpilased, kes on koolikohustuslikust east väljumas (s.t noorte juhtumikorraldaja on sillaks valikutel ja teenuste osas, mis muutuvad võimalikuks ja kättesaadavaks koolikohustuse east väljunud noortele);
- NEET-riskis abivajavad lapsed, kes on täisealiseks saamisele lähedal (s.t noorte juhtumikorraldaja on sillaks valikutel ja teenuste osas, mis muutuvad võimalikuks ja kättesaadavaks noortele täiskasvanutele);
- sihtrühma noor, kellega omavalitsusel tekib otsekontakt ning kellel seni pole juhtumikorraldajat (s.t noorte juhtumi- korraldaja on juhtumikorraldajaks ja vaja- dusel sillaks noore ja tugiteenuste vahel);

[8] Pedanik, R., Aps, J., Jaanits, J., Kostabi, E., Kaasik, J. 2021. Valdkondadeülene NEET-olukorras noorte toetamise ja teenuste koostöömudel kohalikele omavalitsustele. Haridus- ja Noorteamet.

• sihtrühma noor, kellega omavalitsusel tekib otsekontakt ning kes saavad hetkel juhtumikorralduslikku abi, mis noore hinnangul siiski ei vasta tema vajadustele (s.t noorte juhtumikorraldaja on uueks juhtumikorraldajaks ja vajadusel sillaks noore ja tugiteenuste vahel).

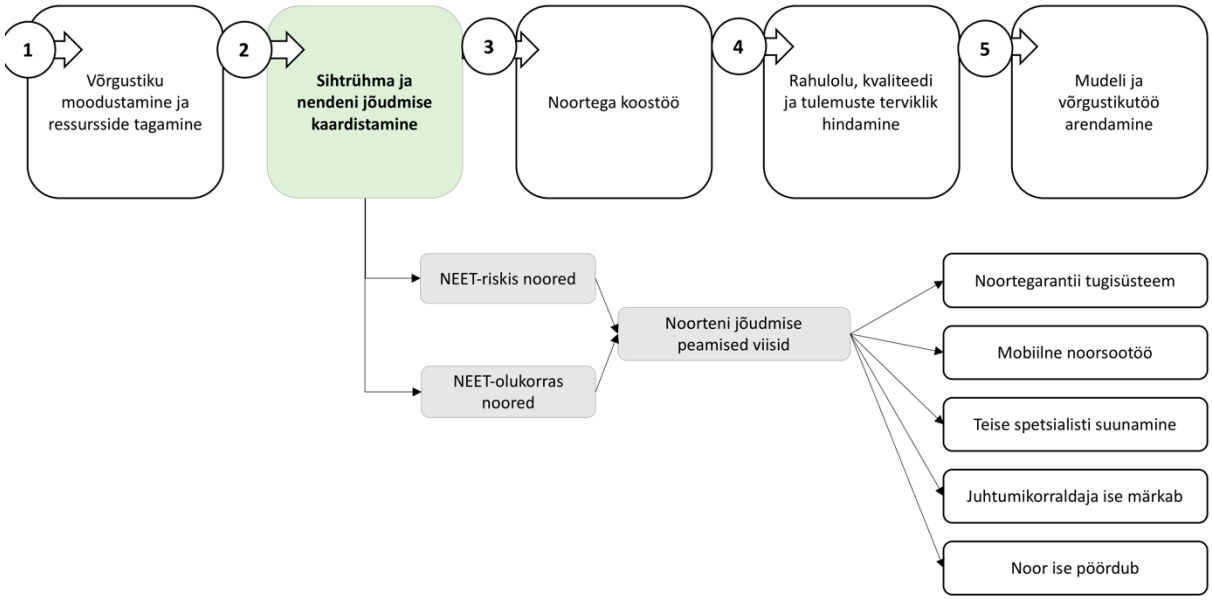
8. Kas võrgustiku sisulised eesmärgid põhinevad teadmistel noorte olukorra kohta piirkonnas?

NEET-riskis ja NEET-olukorras noortega seotud olukorra esmane analüüs koostöövõrgustiku tegevusega kaetud piirkonnas võib:

• eelneda koostöövõrgustiku kokkukutsumisele, olles selle ajendiks ja sisendiks,
• aset leida koostöövõrgustiku esimese sisulise tegevusena.

Sõltumatult analüüsi täpsest ajastusest on oluline võrgustiku eesmärke täpsustada lähtuvalt parimatest olemasolevatest andmetest (sh nii statistika kui konteksti kvalitatiivne analüüs). Kindlasti tasub NEET-valdkonna analüüsi teostamist ühildada ka valla või linna tervise- ja heaoluprofiili ning sellele põhineva tegevuskava koostamise ja täiendamisega.

ETAPP 2: Sihtrühma liikmete kaardistamine ja noorteni jõudmine

Joonis 8. Koostöömudeli noore toetamise teise etapi loogika ja teemad

Koostöömudeli rakendamise teiseks etapiks on sihtrühma kuuluvate noorte isikustatud viisil välja selgitamine. Terviklikult toimiv koostöövõrgustik selgitab välja nii NEET-riskis kui NEET-olukorras noored.

2.1 NEET-riskis noored

Lisaks oma põhilisele sihtrühmale on koostöövõrgustiku jaoks oluline keskenduda noortele, kes on asjakohaste näitajate järgi NEET-olukorda sattumise riskis. Siinjuures on oluline üldhariduskoolide panus noorte märkamisse, kelle lahendamata vajaduste tõttu võib ees oodata haridustee katkemine.
Esmaselt on võimalik tuvastada ja kaasata noori, kes hoolimata mõne üldhariduskooli õpilaste nimekirja kuulumisest tõenäoliselt:

- klassikursust edukalt ei lõpeta;
- peale põhikooli või gümnaasiumi lõpetamist kooli tugispetsialistide hinnangul tõenäoliselt edasi õppima ei lähe ega tööturule sisene.

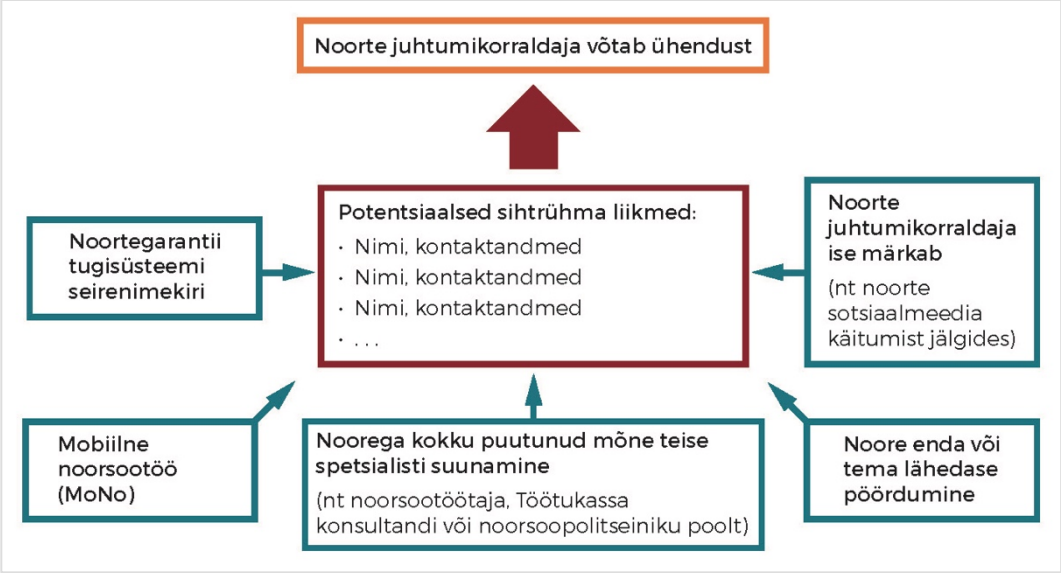
Lisaks on oluline tähelepanu pöörata noortele, kellel heast õppeedukusest hoolimata esinevad näiteks vaimse tervise mured.
Seetõttu eeldab NEET-riskis noorte kaardistamine jõudmist ka lapsevanemateni ja tihedat koostööd lisaks koolide tugispetsialistidele ka sotsiaal- ja lastekaitsetöötajatega ning teiste osapooltega (nt noortekeskused, huvihariduse- ja tegevuse pakkujad, sotsiaalprogrammid).
Oluline on laiendada fookust ka haridussüsteeemis väljapoole ja jõuda asjakohaste kanalite kaudu teiste suurte gruppideni, kelle seas võib olla NEET-riskis noori, näiteks ajateenistusest naasjad ja kodused noored lapsevanemad.

2.2 NEET-olukorras noored

NEET-olukorras noorte kaardistamiseks on mitmeid kanaleid, mida tuleb paralleelselt kasutada selleks, et jõuda süsteemselt võimalikult paljude sihtrühma liikmeteni. Ühelt poolt on omavalitsusel endal võimalik olla proaktiivne, teisalt tuleb aidata kaasa pöördumistele nii

lahendusvajadustega noori märganud spetsialistide kui noorte endi poolt.

Olulisemad võimalused NEET-olukorras noorteni jõudmiseks on esitatud alloleval joonisel (vt Joonis 9).

Joonis 9. Noorteni jõudmise viisid[9]

Noortegarantii tugisüsteemi [10] (NGTS) seirenimekiri koostatakse kahel korral aastas (märtsis ja oktoobris) ja see annab omavalitsusele infot noorte kohta, kes tolle ajahetke seisuga on riiklike andmekogude andmetel NEET - olukorras.

Väga oluliseks võimaluseks omavalitsusele sihtrühma noortega kontakti loomisel on ka mobiilne noorsootöö, mille eesmärk on noorega usaldusliku kontakti loomine ja hoidmine ning seeläbi noore toetamine, motiveerimine ja suunamine. Mobiilsed noorsootöötajad suunavad noore vajadusel noorte juhtumikorraldaja või teiste spetsialistide juurde. Siinjuures on aga oluline välja tuua, et selle eelduseks on noorte valmidus ja nõusolek oma andmeid mobiilsete noorsootöötajatega ning teiste spetsialistidega jagada.

Tähtsad suunad on ka noorte juhtumikorraldajani jõudmine suunamise või isikliku pöördumise kaudu. Näiteks mõni koostöövõrgustikku kuuluv spetsialist märkab lahendusvajadusega noort ja soovitab tal noorte juhtumikorraldaja poole pöörduda või noor pöördub ise, kuna tema sõpruskonnas on olnud positiivseid kogemusi.
Isiklike suunamiste ja pöördumiste eelduseks on kommunikatsioonitegevused, mis:

- aitavad suurendada sihtrühma noorte märkamist nende lähedaste, tuttavate ja erinevate valdkondade spetsialistide (sh haridus,

[9] Pedanik, R., Aps, J., Jaanits, J., Kostabi, E., Kaasik, J. 2021. Valdkondadeülene NEET-olukorras noorte toetamise ja teenuste koostöömudel kohalikele omavalitsustele. Haridus- ja Noorteamet.

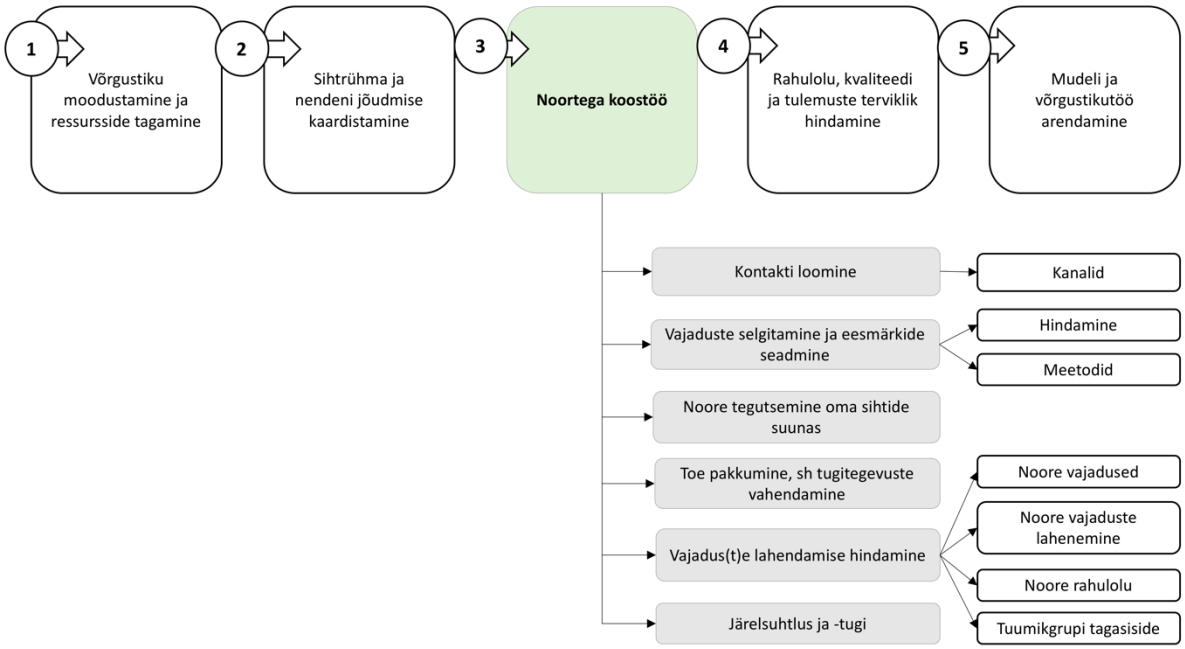
[10] https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ngts

noorsootöö, sotsiaal, tervishoid, siseturvalisus) poolt;
• võimaldavad lahendusvajadustega noortel end kommunikatsioonisõnumitest ära tunda ja noorte juhtumikorraldajaga ühendust võtta.

Seega on kommunikatsiooni puhul tähtis kasutada nii kanaleid, mis on tol hetkel erineva vanuse ja huvialadega noorte seas populaarsed, kui ka neid, mida jälgivad inimesed, kellel peaks eelkõige olema roll sihtrühma noorte märkamisel. Jooksvalt tuleb analüüsida teavitustegevuste tulemuslikkust ja vajadusel sõnumeid muuta ning kanaleid vahetada.
Koostöövõrgustikus peab olema kokku lepitud, kes jälgib asjakohast e-posti aadressi, päringuvormi vms.

Kui kommunikatsiooni tulemusena noored või teised sihtrühmad ühendust võtavad, on tähtis neile kiirelt tagasisidet anda.

ETAPP 3: Noortega koostöö

Joonis 10. Koostöömudeli noore toetamise kolmanda etapi loogika ja teemad

3.1 Kontakti loomine

Kontakti loomisel muutub oluliseks koostöömudeli rakendamise 1. etapis tehtud eeltöö läbimõeldus ja kvaliteet (s.t sobiva noorte juhtumikorraldaja värbamine ja tema tööle noorte jaoks usaldusväärse ning atraktiivse konteksti loomine).

Esmakontakti on noorte juhtumikorraldajal võimalik teha erinevate kanalite kaudu, nt e-kiri, tekstisõnum või telefonikõne. Kui järgmiseks kontaktiks lepitakse kokku füüsiline kohtumine, siis sel juhul on esmalt vaja välja selgitada, milline koht oleks noorele sobivaim.

Praktikud on esile tõstnud, et mõned noored tunnevad end emotsionaalselt mugavalt väljaspool omavalitsuse ametlikke ruume (nt kohvikus noortekeskuse ruumides), teised aga tunnevad end turvalisemalt avalikumaid kohti vältides ja kohtuvad parema meelega just ametiasutuses.

Kokkuvõttes on kontakti loomisel noorte juhtumikorraldaja jaoks olulisim saavutada noorega usalduslik kontakt, et oleks võimalik täpsustada noore sihtrühma kuulumist ja lahendusvajaduste ilmnemisel saavutada noore valmisolek tuge saada.

3.2 Vajaduste selgitamine ja eesmärkide seadmine

Selles etapis on noorte juhtumikorraldaja peamiseks ülesandeks teenida välja noore usaldus ja jõuda koos noorega lahendusvajaduste kaardistamise ning eesmärkide seadmiseni nende rahuldamiseks.

Tegevustena on siinjuures olulised noortega kohtumised neile sobivates kohtades (sh virtuaalsed keskkonnad) ja eesmärke-tegevusi

sisaldava juhtumiplaani samm-sammuline koostamine[11].

Sihtgrupi noored võivad olla alaealised või täisealised ja sellest lähtuvalt on vaja arvestada erisustega eriti just nooremate kui 18-aastaste puhul.
Alaealiste abivajaduse hindamisel näeb Lastekaitseseadus ette, et lapsega töötav isik peab andma hinnangu lapse füüsilisele, tervislikule, psühholoogilisele, emotsionaalsele, sotsiaalsele, kognitiivsele, hariduslikule ja majanduslikule seisundile ning last kasvatava isiku vanemlikele oskustele.
Teismelise ja täisealiste noorte puhul on lisaks tarvis hinnata tema laiemat lähivõrgustikku (nt sõbrad, elukaaslane, noorte lapsevanemate puhul ka tema enda lapsed).

Koosloome töötubades tõid praktikud esile, et lisaks on noorte vajaduste ja koostööpotentsiaali hindamisel olulisteks võtmeindikaatoriteks NEET-riskis või -olukorras viibitud aeg kontakti loomise seisuga ja noore tajutav motivatsioon oma olukorra muutmiseks.
Noorega koos töötamise metoodiline lähenemisviis peab olema noore vajadustest lähtuv ja jõustav.

Koosloome töötubades osalenute hinnangul on Eestis NEET-olukorras noortega töötamisel enim kasutatud motiveeriva intervjueerimise põhimõtteid (MI) ja coaching´u tööriistakasti kuuluvat GROW mudelit, mõni omavalitsus on rakendanud ka kõikehõlmavat rehabilitatsioonikäsitlust ehk CARe metoodikat.

Alaealiste puhul soovitatakse hindamisel kasutada lapse heaolu kolmnurka, mis katab teemadena lapse arenguvajadused, vanemate suutlikkuse ja pere ning keskkonnaga seotud tegurid.

Noorte juhtumikorraldaja ja tuumikgrupi töö korraldamiseks on vaja noore olukorda hinnata, et välja selgitada, kui palju ja millist ressurssi on noore toetamiseks tarvis kaasata.

Üheks võimaluseks on juhtumite liigitamisel kasutada nn valgusfoorisüsteemi, milles punase hinnangu saanud juhtumid vajavad kõige kiiremini reageerimist ning rohkemate ressursside kaasamist. Siinjuures on oluline rõhutada, et värv kehtib noore olukorra/lahendusvajaduse kohta ega ole hinnanguks noorele endale. Seetõttu tuleb ka kõnekeeles vältida näiteks "punastest noortest" rääkimist. Ainult olukord võib olla punane!

Nn valgusfoori süsteem on vajalik ka noorte juhtumikorraldaja ja võrgustiku ressursside planeerimiseks ning töökoormuse haldamiseks. Keerukamad juhtumid on paratamatult ressursimahukamad ning nendest on korraga võimalik tegeleda väiksema arvuga.

3.3 Noore tegutsemine oma sihtide suunas

Koosloome töötubades osalenud praktikud tõid eduka koostöö olulise komponendina välja ka noore enda tegutsema asumise oma sihtide suunas, mis on noorte juhtumikorraldaja abiga juhtumiplaani kirja pandud.

Sõltuvalt noore vajadustest ja olukorrast võib tegutsemine väljenduda erinevatel viisidel. Näiteks kui noore üks peamiseid lahendusvajadusi on seotud enesekindluse suurendamisega, võivad noore enda esimesed sammud lahenduste suunas tunduda kõrvaltvaatajale pisikesed, ent noorte juhtumikorraldaja saab neid märgata ja väärilselt tunnustada. Samas on oluline, et noor oleks valmis vähemalt väikseid samme ette võtma ja nende käigus saadavaid kogemusi koos noorte juhtumikorraldajaga läbi mõtestama.

[11] Vaata näiteks Sotsiaalkindlustusameti ja Sotsiaalministeeriumi poolt koostatud Noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorralduse juhendi lk. 33-35.

Mida rohkem on noor valmis ise tegutsema, seda paremini ilmnevad ka täiendavad vajadused ja võimalused, millega tegelemiseks võib noor lisatuge vajada.

3.4 Toe pakkumine, sh tugitegevuste vahendamine

Osana eelmises etapis mainitud juhtumiplaanist on eesmärkide saavutamist toetavate tugitegevuste välja selgitamine ja nooreni vahendamine. Tugitegevuste vahendamine toimub juhul, kui noor võtab vastutuse neis osaleda või vähemalt ühe korra ära proovida.

Tugitegevuste pakkujatena panustavad 1. etapis moodustatud koostöövõrgustiku liikmed. Siinjuures on oluline, et sõltumatult piirkonnast oleksid kättesaadavad noorte tüüpilistele lahendusvajadustele vastavad tegevused ja teenused.

Võimalikud seotud spetsialistid töös noortega on alljärgnevad (nimistu pole ammendav):

- noorsootöötaja,
- töötukassa juhtumikorraldaja,
- karjäärinõustaja,
- psühholoog,
- psühhiaater,
- KOVi tugiteenused (seoses lastekaitse ja sotsiaalhoolekandega, sh võlanõustaja).

Kui tegemist on koolikohustuslikus eas NEET-riskis noortega, võivad siia nimekirja lisanduda näiteks Rajaleidja võrgustiku spetsialist, kooli sotsiaalpedagoog jt.

Noore tugitegevus(t)es osalemise perioodil tuleb noorte juhtumikorraldajal olla temaga regulaarses kontaktis ja küsida noorelt (ning võimalusel tugitegevuse pakkujalt) tagasisidet. Vajadusel tuleb kokkuleppel noorega teha tugitegevuste osas korrektiive.

Tagasiside liikumine noore, noorte juhtumikorraldaja ja teiste osapoole vahel on loomulik osa juhtumiplaani täitmisest. Sealjuures on oluline, et regulaarne tagasiside omavalitsuse ja juhtumikorraldusse kaasatud osapoolte vahel oleks kirjalik ja asutustepõhine.

Juhul, kui mõni tugiteenus ei vasta noore vajadustele või ootustele, on noorte juhtumikorraldaja rolliks aidata tal see kogemus enda jaoks läbi mõtestada ning sellest õppida. Vajadusel vahetatakse tugiteenuse pakkujat või leitakse selleks muu alternatiiv.

3.5 Vajadus(t)e lahenemise hindamine

Vajadus(t)e lahenemist hinnatakse vastavalt juhtumiplaanile. Hinnang koosneb minimaalselt kolmest komponendist: noore hinnang, noorte juhtumikorraldaja hinnang ja mõlema poolt koos hinnatud juhtumiplaan. Kui võimalik, küsitakse ka teiste juhtumikorralduse osapoolte tagasisidet, kui see on Isikuandmete kaitse seadusest lähtuvalt võimalik.

Andmete kogumisele järgnevad kvantitatiivse ja kvalitatiivse analüüsi tegevused, mis aitavad mõista, kuivõrd on noore lahendusvajadusi õnnestunud nii noore enda kui osapoolte vaatest lahendada.

Mida hinnatakse?	Kuidas hinnatakse?	Kes hindab?
1. Noore vajadused	- Kvantitatiivsed indikaatorid, nt õppimise staatus, töötamise staatus. - Kvalitatiivsed indikaatorid, nt hinnang noore lahendusvajaduste kohta (mida samas saab kategoriseerida ja sihtrühma peale kokku ka kvantifitseerida).	- Kvantitatiivsed indikaatorid andmebaasidest. - Noorte juhtumikorraldaja tuginevalt noore poolt antaval infol. - Noore enesehindamine.

2. Noore vajaduste lahenemine	- Kvantitatiivsed indikaatorid, nt õppimise staatus, töötamise staatus. - Võrdluses tegevuskavaga: mis on saavutatud ja mil määral. - Noore hinnang enda heaolule võrreldes koostöö algusega. - Järelkontakt (andmebaasid, küsimus noorele) 6 kuud hiljem	- Kvantitatiivsed indikaatorid andmebaasidest. - Noorte juhtumikorraldaja tuginevalt noore poolt ja vajadusel/võimalusel tugitegevuste pakkujate poolt antaval infol. - Noore enesehindamine.
3. Noore rahulolu	- Hinnang noorte juhtumikorraldajaga koostööle. - Hinnang iga tugitegevuse pakkuja panusele. - Hinnang kogu protsessile kokku.	Noor annab hinnangud.
4. Tuumikgrupi ja laiema võrgustiku osapoolte 360 tagasiside	- Hinnang iga rolli täitjale (sh võrgustiku eestvedaja, noorte juhtumikorraldaja). - Hinnang koostööprotsessi eri osadele (nt planeerimine, info liikumine, kokkulepete järgimine).	Iga osapool annab hinnangud.

Tabel 1. Hindamise komponendid

3.6 Järelsuhtlus ja -tugi

Varem või hiljem jõutakse noorega koostöös punkti, kus noore lahendusvajadused on piisavalt leevenenud, et välist tuge noorte juhtumikorraldaja näol pole enam tarvis või soovib noor mõnel muul põhjusel koostöö lõpetada.

Sellisel juhul lepib noorte juhtumikorraldaja temaga kokku, et:

- kui vahepeal kerkib üles uusi lahendamist vajavaid teemasid või mõni vahepeal leevenud probleem naaseb, võib noor omalt poolt julgelt ühendust võtta,
- 6 kuud hiljem võtab noorte juhtumikorraldaja igal juhul ühendust, et uurida, kuidas noorel vahepeal läinud on.

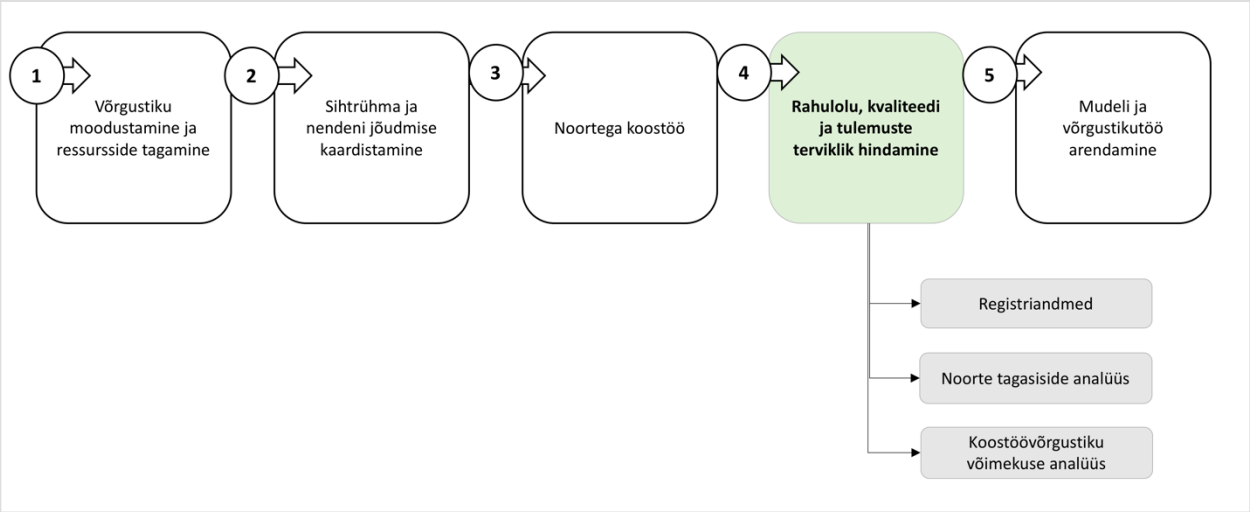
Koosloome protsessi raames tõid praktikud välja, et nad soovitavad noorega suhtlust hoida ka peale ametliku koostöö lõppu, et vajadusel ennetada noore uuesti langemist NEET-staatuse riski või kontaktide kadumist, mis ei võimalda enam hiljem noorega kontakti saada.

Järeltoe vajadusel on selle osutamise loogika sarnane olukorrale, kus noorega alles alustatakse koostööd.

Esmalt tuleb panustada aega usalduse (taas)kujundamisse ja seejärel kaardistada noore lahendusvajaduse(d), eesmärgi(d) ning leppida kokku tegevuskava sammudes.

Võrgustiku juhtimise seisukohalt tuleb arvestada, et järeltugi on oluline töölõik nii noorte juhtumikorraldaja kui vajadusel ka teenusepakkujate jaoks ning selle jaoks tuleb piisavalt ressursse planeerida.

ETAPP 4: Koostöömudeli kui terviku hindamine

Joonis 11. Koostöömudeli noore toetamise neljanda etapi loogika ja teemad

Koostöömudeli kui terviku kvaliteedi ja tulemuslikkuse hindamine lähtub omavalitsuse valdkondlikest strateegilistest eesmärkidest (s.o seoses NEET-riskis ja NEET olukorras noorte toetamisega).

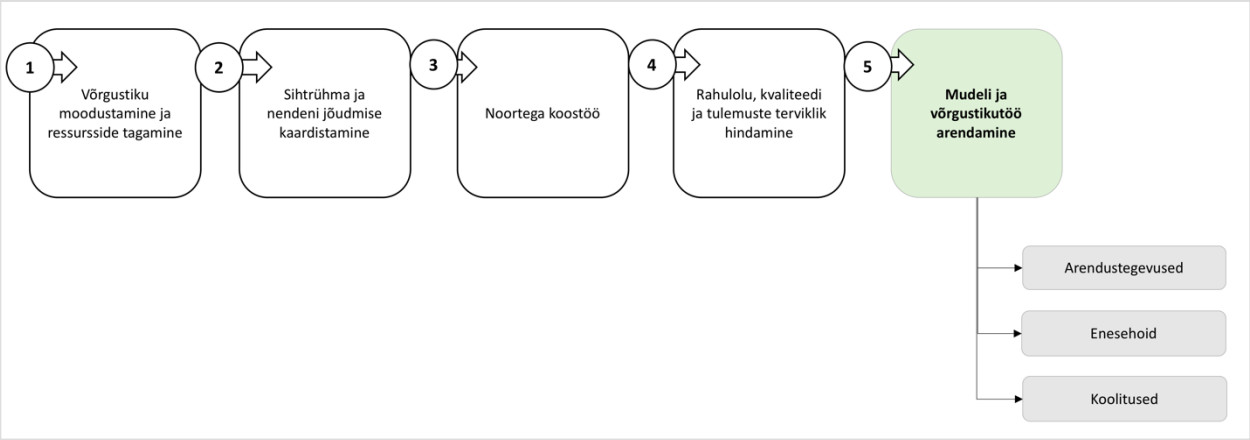
Hindamine toimub mitmel tasandil:

- registriandmete analüüs (eelkõige TöR, EHIS, KARR, sotsiaaltoetuste andmebaasid riiklikul ja kohalikul tasandil);

- noorte tagasiside analüüs noorte juhtumikorraldajate ja omavalitsuste üleselt;

- koostöövõrgustiku võimekuse analüüs (sh võrgustiku panus KOVi eesmärkide saavutamisse, kaasatud osapoolte arv ja asjakohasus noorte lahendusvajaduste vaatest ning nende tagasiside omavahelisele koostööle).

ETAPP 5: Koostöömudeli arendamine

Joonis 12. Koostöömudeli noore toetamise viienda etapi loogika ja teemad

Koostöömudeli arendamisel on olulised koosloomelised arendustegevused, milles osalevad noorte juhtumikorraldaja, võrgustiku eestvedaja ja teised tuumikgrupi liikmed.

Asjakohastel juhtudel kaasatakse ka koostööpartnerite esindajaid ja osaletakse koostööpartnerite poolt korraldatud arendustegevustes.

Omavalitsuse poolt on vajalik tagada koostöömudelis osalevatele spetsialistidele võimaluse osaleda regulaarselt professionaalset arengut ja enesehoidu toetavates tegevustes, võttes arvesse ka riiklikult pakutavaid võimalusi.

Minimaalselt on tuumikgrupi liikmetele vajalikud:

- individuaalne supervisioon,
- grupisupervisioon,
- kovisioon.

Supervisioone pakutakse professionaalse superviisori poolt.

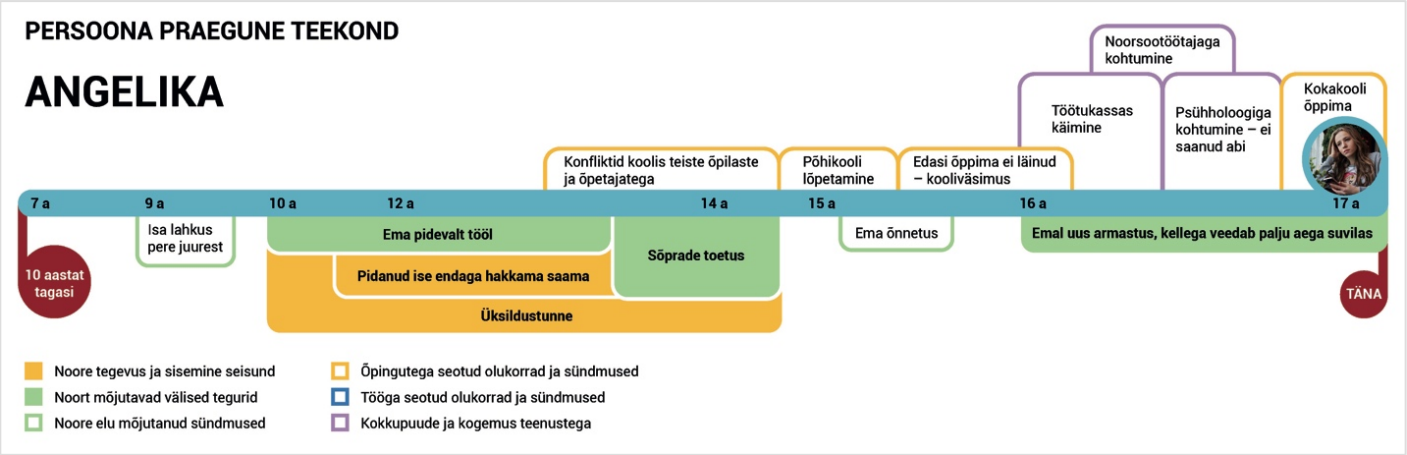
Kovisiooni puhul on oluline tagada vastav väljaõpe tuumikgrupi liikmetele ja toetada neid hiljem selle rakendamisel.

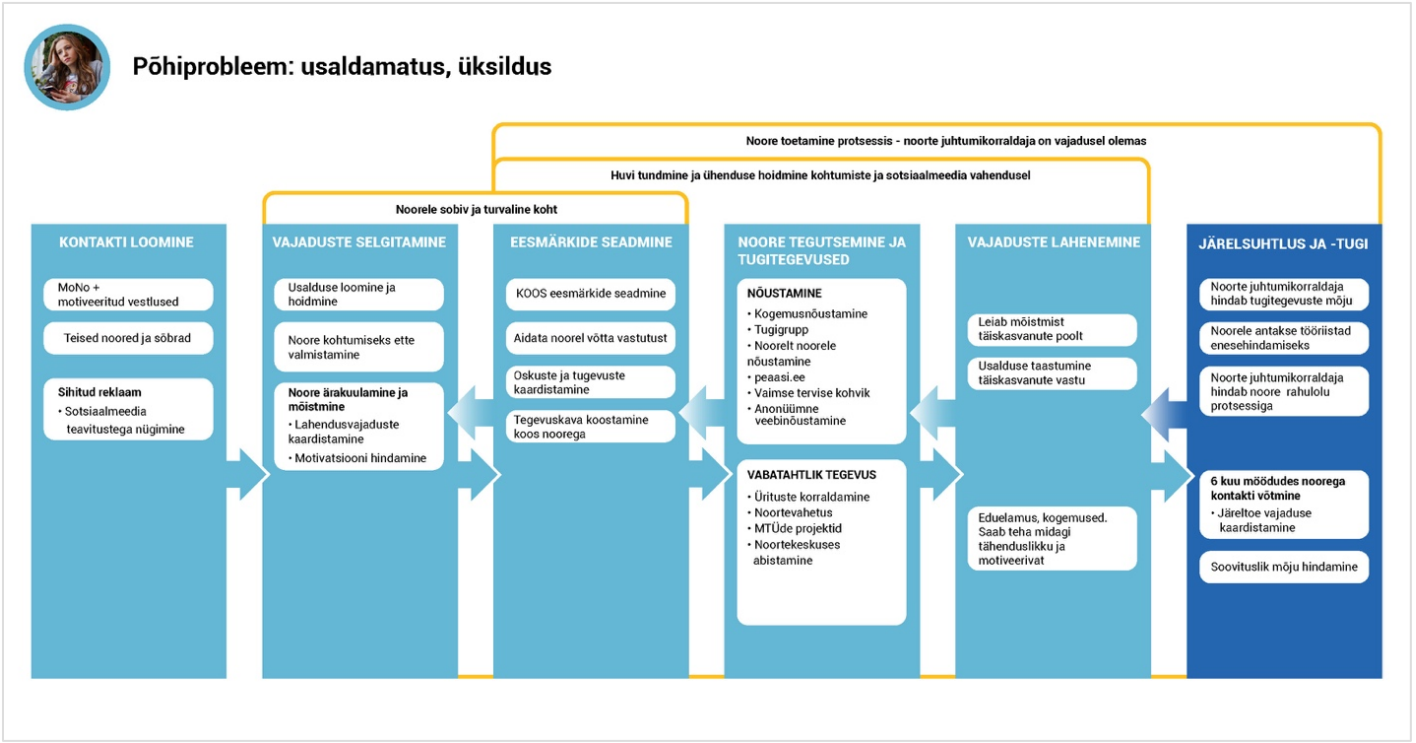
Noorte lood ja toetamise näited

Selles osas on välja toodud NEET-olukorras noorte koondportreed ehk persoonad ja kaardistused noorte liikumisest algsete vajaduste tekkimisest positiivsete lahenduste leidmiseni.

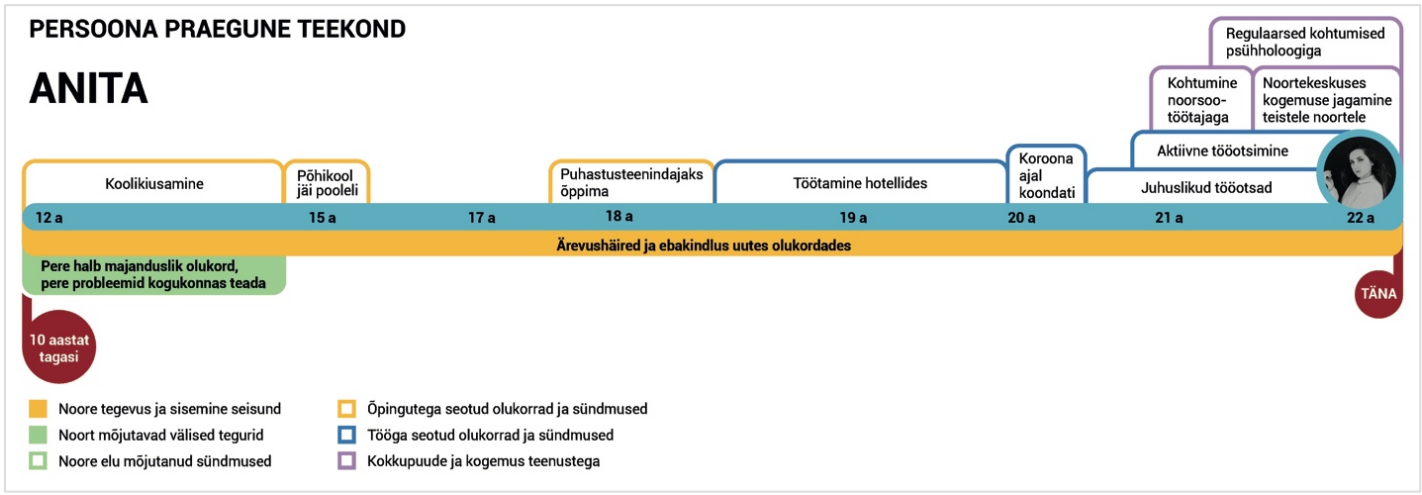
Persoonade ja noorte toetamise teekonna jooniste allikas: Pedanik, R., Aps, J., Jaanits, J., Kostabi, E., Kaasik, J. 2021. Valdkondadeülene NEET-olukorras noorte toetamise ja teenuste koostöömudel kohalikele omavalitsustele. Haridus- ja Noorteamet.

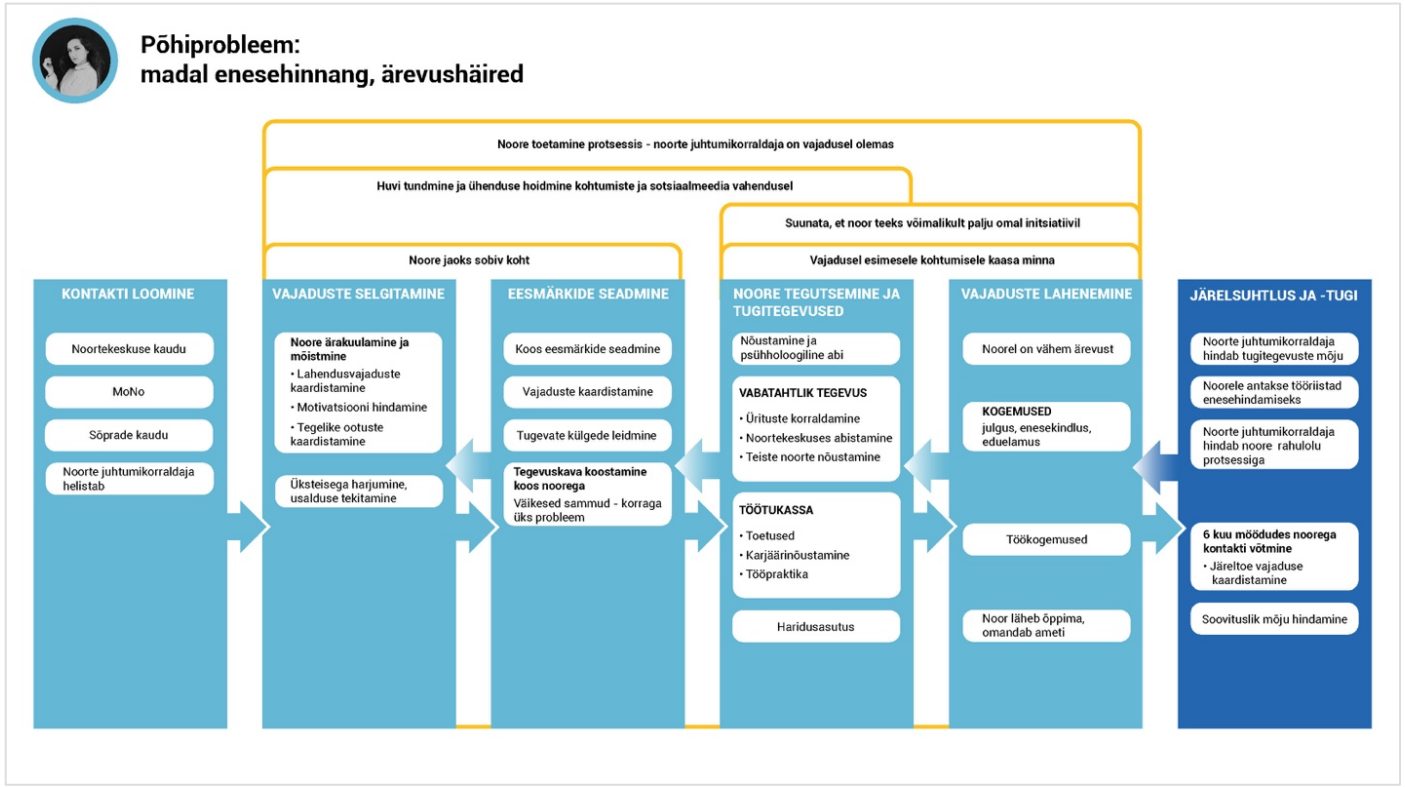
Näide 1: Angelika tänase olukorra analüüs ja võimalik toetamise raamistik

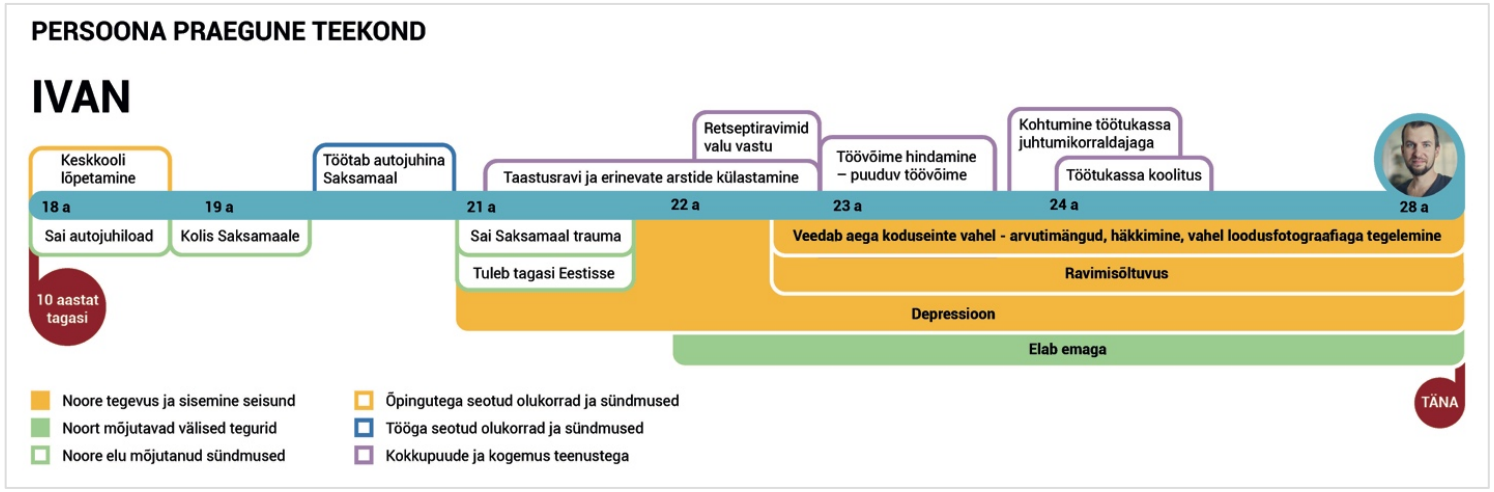

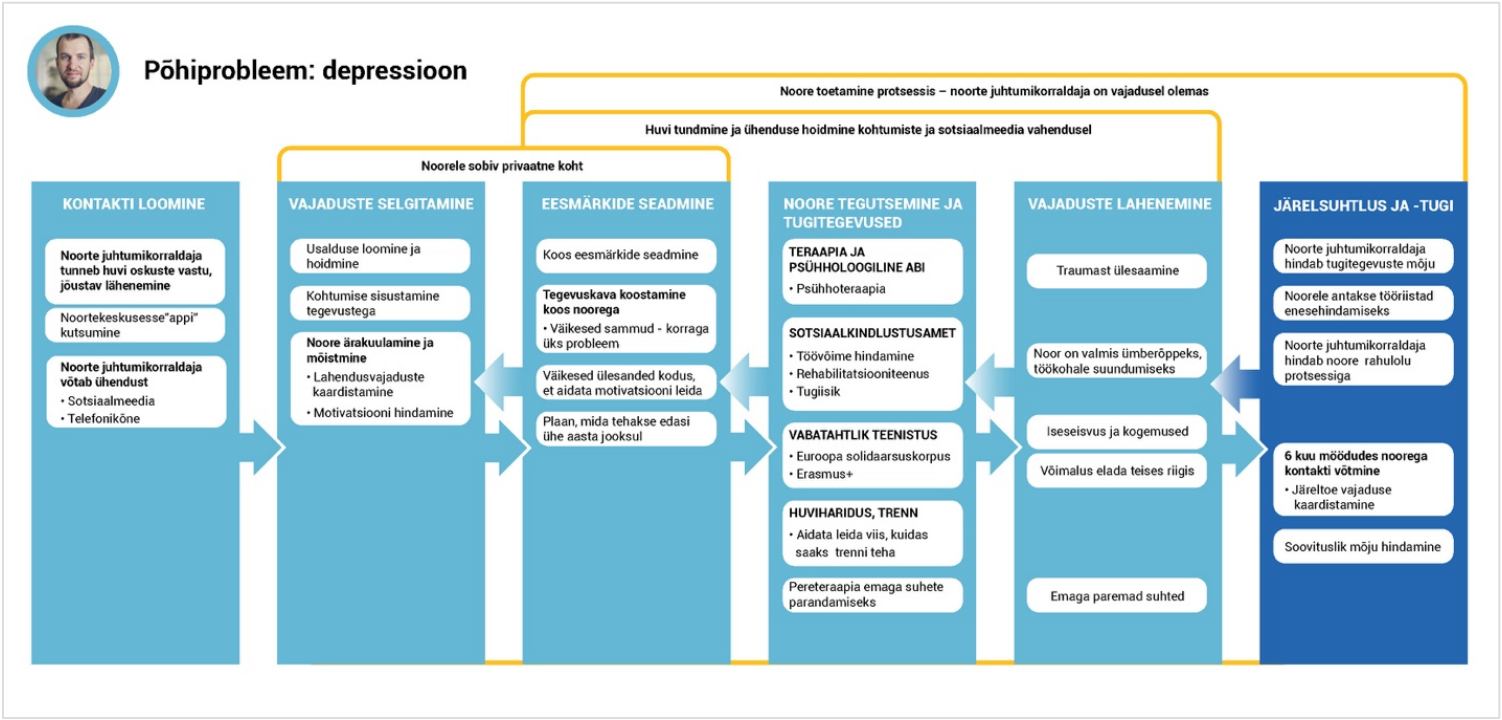
Näide 2: Anita tänase olukorra analüüs ja võimalik toetamise raamistik

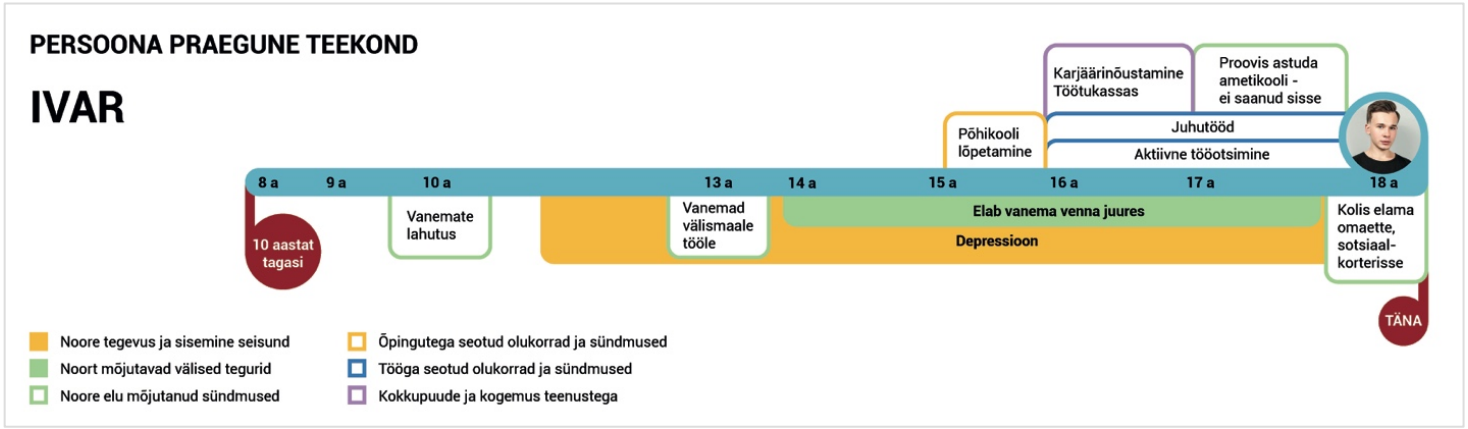

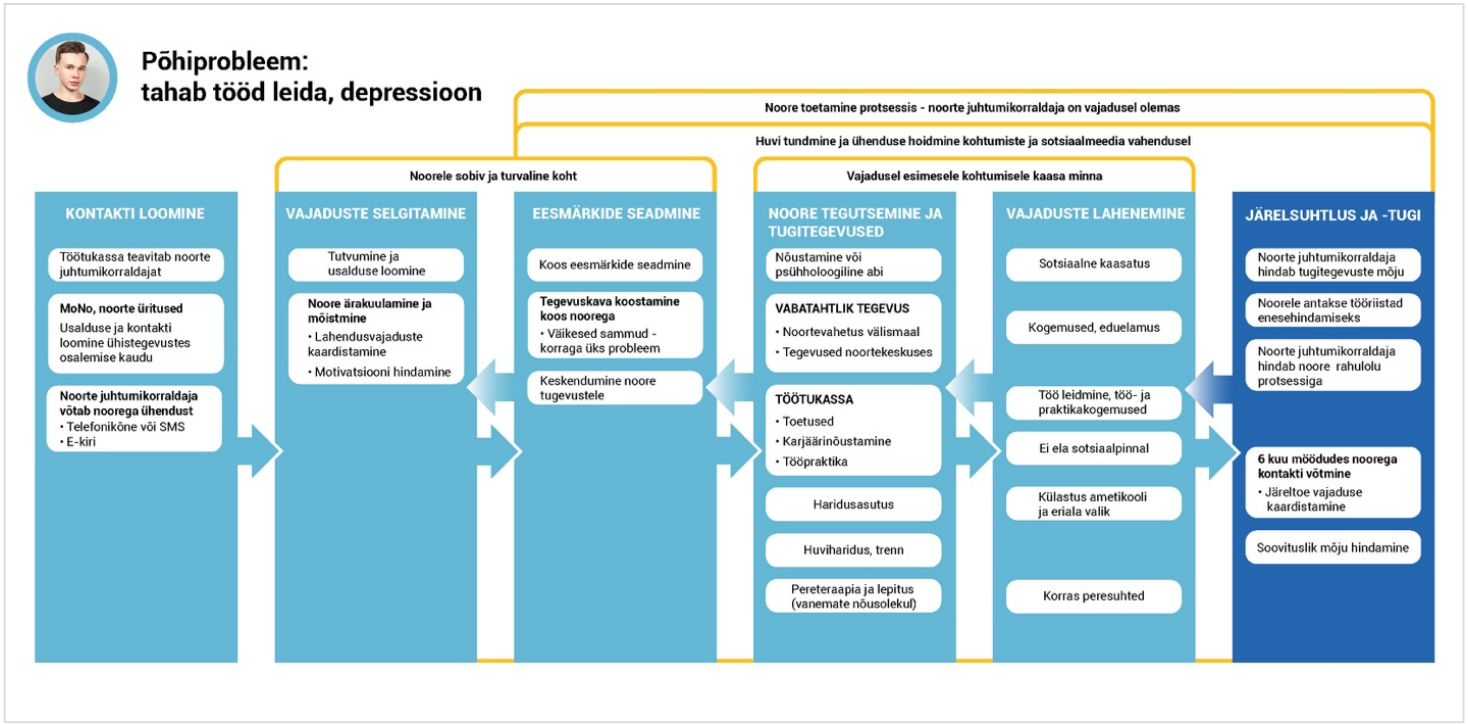
Näide 3: Ivani tänase olukorra analüüs ja võimalik toetamise raamistik

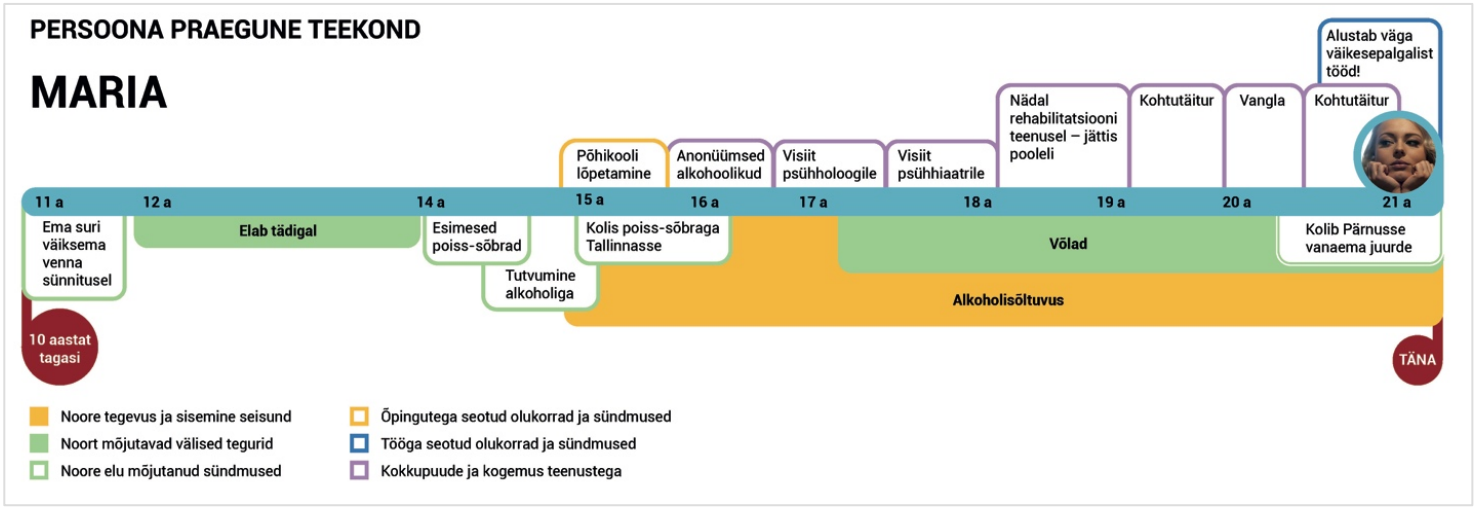

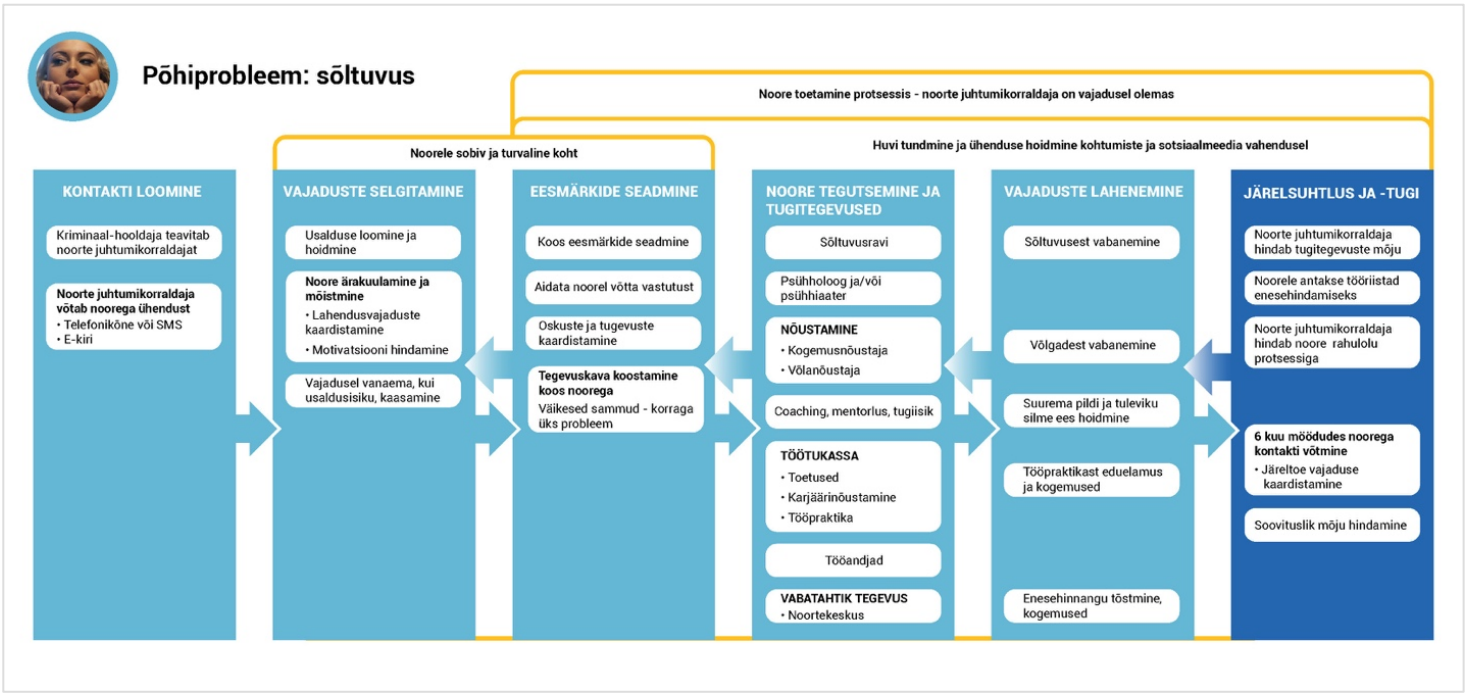
Näide 4: Ivari tänase olukorra analüüs ja võimalik toetamise raamistik

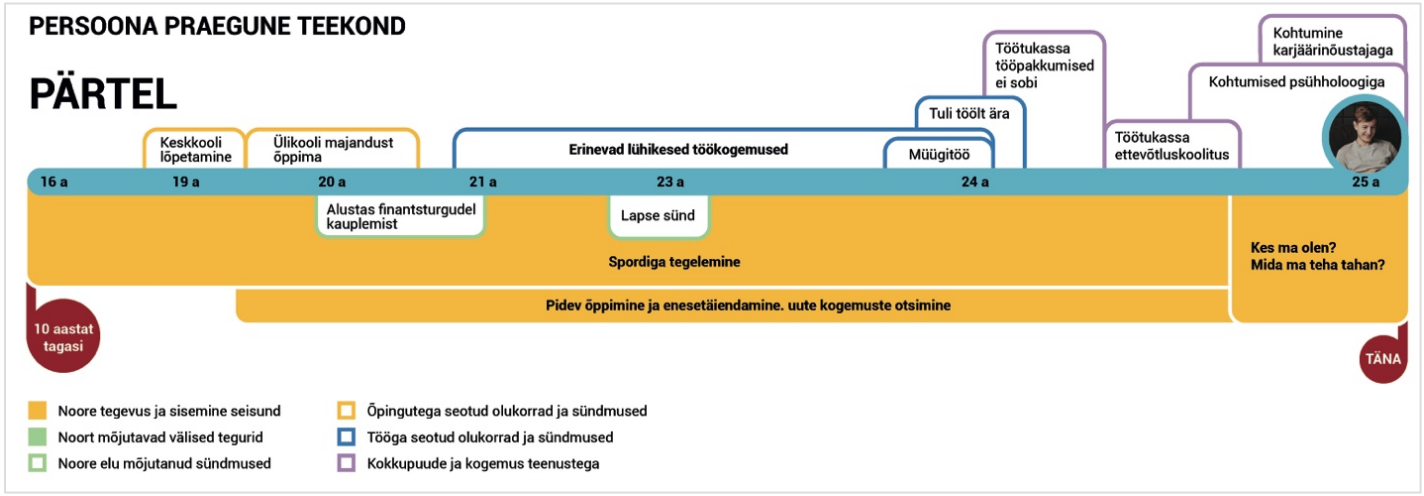

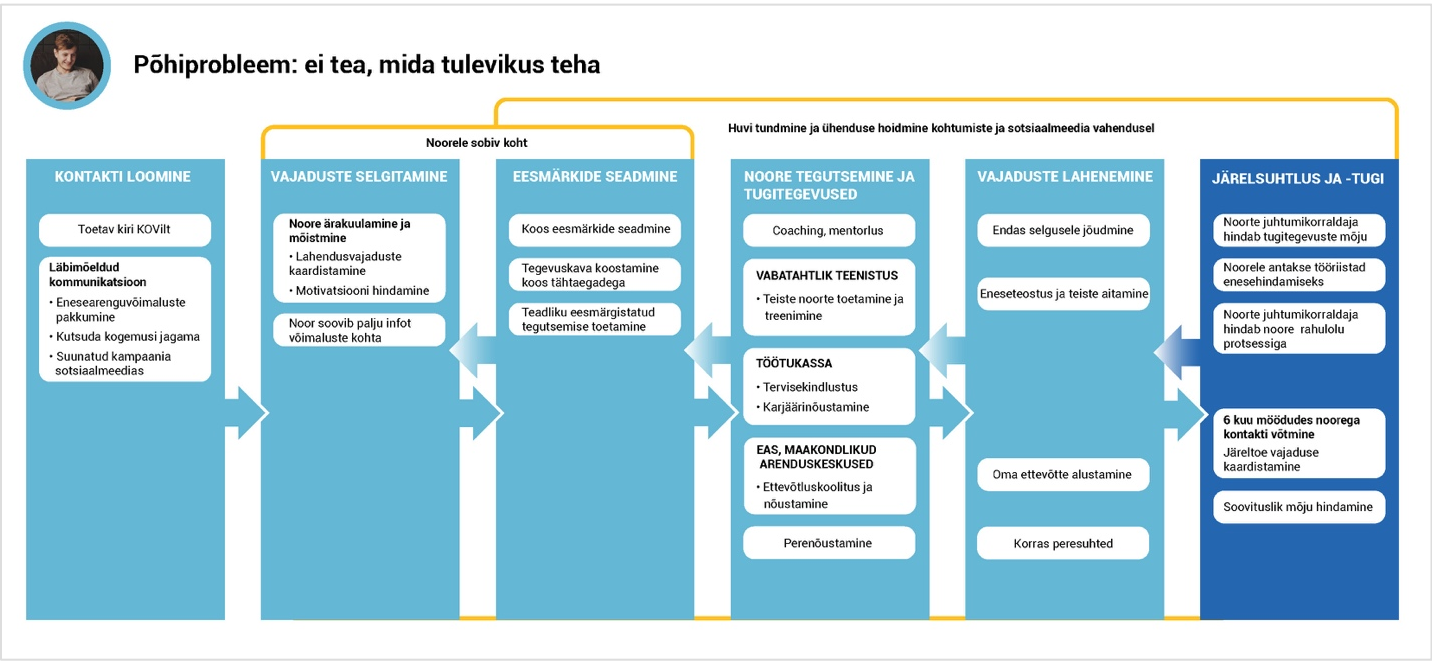
Näide 5: Maria tänase olukorra analüüs ja võimalik toetamise raamistik

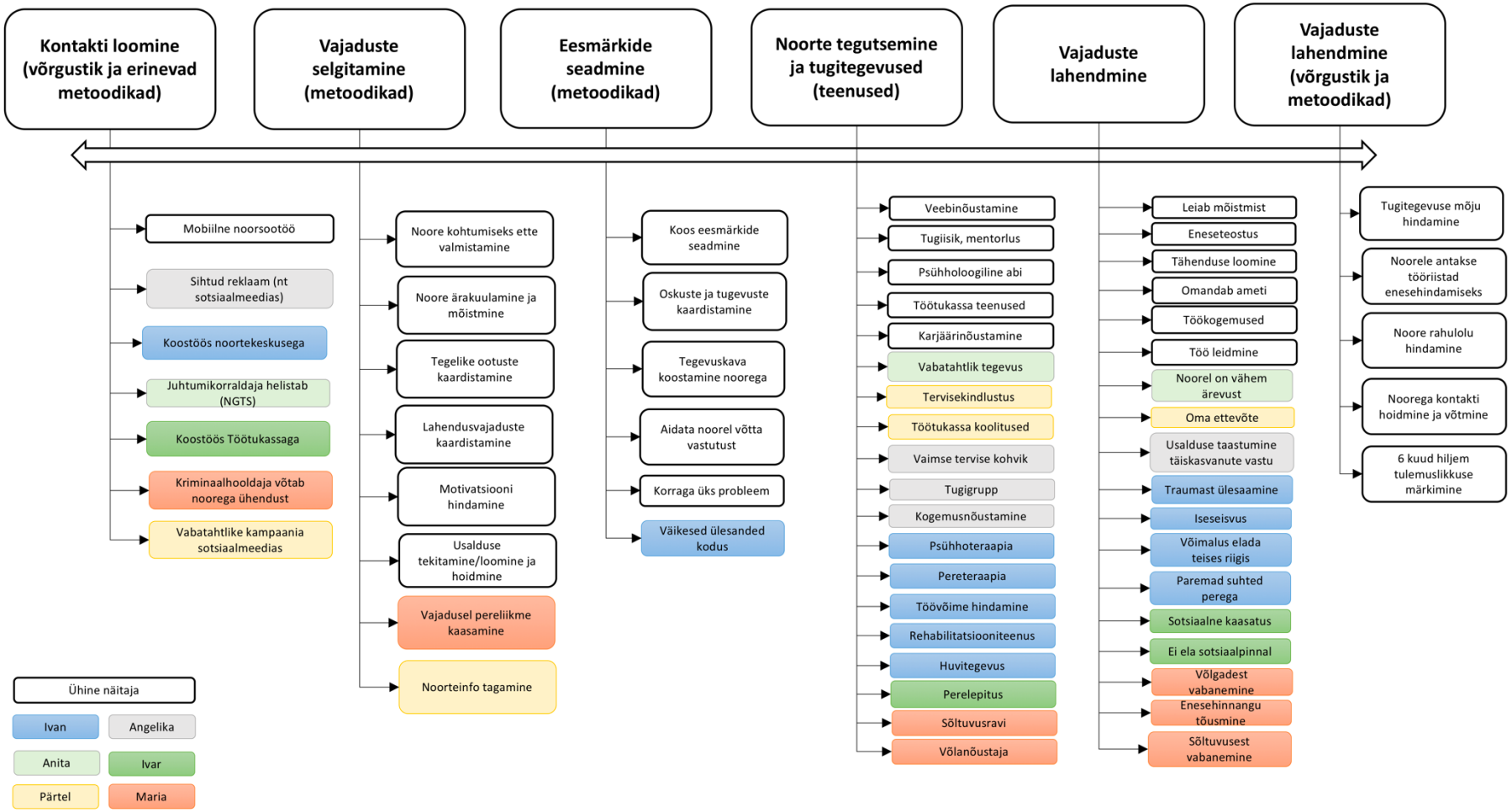
Näide 6: Pärteli tänase olukorra analüüs ja võimalik toetamise raamistik

Mudeli elluviimiseks vajalike ressursside ja näitajate eeldused kuue persoona näitel

Joonis 13 alusel on võimalik analüüsida noorte toetamise erisusi ja sarnasusi ning annab hea ülevaate eeldustest, mis kirjeldatud persoonade puhul tuleb omavalitsuse toetamise süsteemi loomisel arvestada.

Joonis 13. Mudeli elluviimiseks vajalike ressursside ja näitajate eeldused kuue noore näitel